

Detlič

BirdLife
INTERNATIONAL

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

BROJ 17

ISSN 1821-0708

Magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji

Jul 2020.

U FOKUSU

**KAMENJARKA
U SRBIJI**

**STRADANJE PTICA
U DOBA KORONE**

OPSTANAK

BALKANSKI RIS

JUBILEJ

DZPPS

**OBELEŽILO TRI
DECENIJE RADA**

30 GODINA
MI LETIMO DALJE

MERLIN
BIRD IDdG
MAMMALSdG DIGITAL
GUIDE
STAY
CURIOUSPrvi optički uređaj sa
digitalnom identifikacijom životinja.

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK

Slobodan Ivić

Poštovani čitaoci, uvaženi ornitolozi, dragi saradnici,

Početak ove godine čovečanstvo se u kratkom vremenskom intervalu susrelo sa pandemijom koju je izazvao COVID-19 (SARS-CoV-2). Zbog dokazanog visokog stepena virulentnosti i pretpostavke da je virus prisutan svuda oko nas, epidemiolozi su odlučili da primenjuju metodu usporavanja širenja virusa u ljudskoj populaciji.

Većina javnih gradskih objekata u svetu bila je zatvorena. Stručnjaci za javno zdravlje svakodnevno su saopštavali da je održavanje fizičkog rastojanja najefikasniji način da ograničimo širenje virusa koji se prenosi kontaktnim i kapljičnim putem.

Pandemiju je proglasila Svetska zdravstvena organizacija (World Health Organization) i ljudsko društvo našlo se pred velikim izazovom. Mere predostrožnosti delovale su paranoično, međutim, većina „dežurnih kritičara“ prihvatila ih je kao zdravorazumske. Svaki dan mediji su plasirali jasne preporuke: da se ne okupljamo, već da grupu čini manji broj osoba, da ne putujemo bez potrebe, već da ostanemo u svojim domovima. S obzirom na situaciju koja nas je zatekla, svakome se nameće pitanje kako da kvalitetno organizuje sopstveni život.

Da biste ispunili dan i učinili ga zanimljivim, toplo vam preporučujemo da čitate magazin „Detlić“ i posmatrate ptice, što će, pored čula vida, zaokupiti i vaše čulo sluha. To možete činiti svakodnevno, sa prozora, terase ili iz dvorišta, bez ulaganja, bez putovanja u udaljene krajeve, jer ptice dolaze na naš sims, na naše drvo ili na obližnju banderu.

Zov i pesma ptica opuštaju organizam koji je napet zbog stresa i straha prouzrokovanog epidemijom. Istovremeno, na ovaj način izoštravamo čulo sluha i potom neke vrste ptica lako prepoznamo po melodiji. Posmatranje ptica je savršena aktivnost. Po prvi put u savremenom dobu, građani, ali i iskusni ornitolozi, imali su (a možda će na jesen ponovo imati) nametnutu okolnost da više posmatraju ptice koje imaju široku ekološku valencu, odnosno da posmatraju ptice sa kojima delimo životno stanište.

Svako od nas može sedeti u svojoj sobi, na terasi, i uz kafu ili čaj, kroz prozor, posmatrati ptice. Najčešće su to gugutke, vrapci, golubovi grivnaši, svrake, vrane, gačci, koji ovih dana intenzivno hrane svoje mlade. Početkom aprila u ranim večernjim satima oglašavao se čuk. Obična vetruška je sve prisutnija i u urbanim sredinama, pa se često može videti kako lebdi u vazduhu. Da ne maše krilima delovalo bi kao da je i ona „zaleđena“. Često se mogu videti i parovi mišara koji vešto koriste termale i opisuju virtuelne krugove iznad naših glava, ukazujući da se život odvija u skladu sa prirodnim ciklusima. Opuštenije, veselije, jer je smanjen ili potpuno obustavljen ljudski uticaj. Za one koji imaju radnu obavezu, nudimo praktičan savet. Napravite pauzu, ili „ukradite“ nekoliko minuta od poslovnog angažovanja i posmatrajte ptice. Naše Društvo nudi besplatnu aplikaciju za mobilne telefone „Ptice na dlanu“, pomoću koje možete prepoznati određene vrste ptica i pratiti njihovu aktivnost.

Posmatranje ptica na otvorenom sjajna je aktivnost za mentalno zdravlje. Provedeno vreme u prirodi može poslužiti kao oblik društvenog distanciranja, a upravo je to strategija koju preporučuju epidemiolozi. Svoje vreme možete provesti u šetnji kroz obližnji park ili u vožnji bicikla do najbliže šume. Sve je više naučnih dokaza da vreme provedeno u prirodi i sa prirodom umanjuje anksioznost i poboljšava raspoloženje. Priroda nam pruža besplatan umirujući efekat u ovim turbulentnim vremenima.

Za razliku od većine drugih profesija, ornitolozi i zaštitari prirode i te kako mogu biti aktivni i u vreme (samo)izolacije. Ako ste iskusni ptičar, opustite se u aktivnostima koje volite. Možda ćete baš sada ugledati vrstu ptica koja pru-

ža poseban užitak. Ako još uvek niste postali aktivni u posmatranju ptica, ovo je zapravo sjajno vreme za početak. Prisutan je visok stepen dinamizma, jer u ptičjim zajednicama mlade nespretnne jedinice napuštaju svoja gnezda, dok ih roditelji intenzivno hrane i osposobljavaju za samostalan život.

Posmatranje ptica, od ovih „običnih“, do potrage širom zemlje za retkim i „neobičnim“ vrstama, koje su organizovali članovi DZPPS, mnogima je donelo veliku radost, zadovoljstvo, bogata i nezaboravna iskustva. Iskreno se nadam da će Društvo, kada se steknu uslovi, nastaviti da neguje zajednički rad, i podstaći vašu i našu strast za posmatranjem ptica.

Bez obzira na sve skorašnje nedaće, naši najaktivniji članovi redovno i neumorno rade na brojnim projektima od svojih kuća. Ukoliko čitaoci „Detlića“ imaju bilo kakva pitanja ili nedoumice u vezi sa pticama, mogu kontaktirati uredništvo magazina ili kancelarije Društva. Mi smo uvek voljni da odgovorimo i svesrdno pomognemo u očuvanju ptičjih zajednica. Dok stručna lica preduzimaju opsežne mere na suzbijanju virusa, moramo biti strpljivi i mudri da korisno upotrebimo slobodno vreme. Pozovite porodicu i prijatelje i preporučite im posmatranje ptica iz vašeg neposrednog okruženja. Obratite pažnju na sve dosadašnje aktivnosti članova Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije koje smo realizovali zbog ptica, zbog nas, zbog vas. Preporučite naše izdanje, jer to je jedini autentičan prirodnjačko-ornitološki magazin na našim prostorima i saznajte šta se dešava u svetu prirode, pa i u vreme pandemije. Vodite računa o bezbednosti i zdravlju i čitajte „Detlić“ broj 17.

BIO SPIN doo iz Novog Sada osnovano je 1990. kao preduzeće sa osnovnom delatnošću u oblasti komunalne higijene i javnog zdravlja. BIO SPIN obavlja poslove deratizacije, dezinfekcije i dezinfekcije, kao i poslove fumigacije, suzbijanja korova i suzbijanja komaraca.

Preduzeće zapošljava visokostručno osoblje i poseduje tehničke kapacitete za izvođenje poslova DDD usluga.

BIO SPIN doo 2007. sertifikovalo je svoj sistem menadžmenta kvalitetom u skladu sa zahtevima standarda SRPS ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001, ISO 22000, CEPA, Gafta i HACCP sistemom.

Adresa: Laze Lazarevića 18
Novi Sad, 21000
Tel: +381 (21) 6466 233
Fax: +381 (21) 6466 533
E-mail: biospin@mts.rs

BIO SPIN doo Vam predstavlja:

Agrilaser uređaji su visoko efikasni i korisni uređaji za odbijanje ptica. Laki, jednostavni za upotrebu, bez komplikovanih instalacija. **Agrilaser** uređaji ne ugrožavaju životinjske vrste i bezbedni su po životnu sredinu. Primenu **Agrilaser** uređaja podržavaju EU organizacije za zaštitu životinja.

BIO SPIN doo je generalni zastupnik proizvoda **Agrilaser** za teritoriju Srbije.

Agrilaser Handheld
Domet do 2.500 metara

Agrilaser Lite
Domet do 1.000 metara

JUBILEJ	Obeleženo 30 godina rada Društva – <i>Milan Ružić</i> 6
ZAŠTITA PTICA	Jarebica kamenjarka u Srbiji – <i>Slobodan Puzović i Ljubiša Marinović</i> 8
	Povratak krstaša – <i>Mirjana Rankov</i> 12
	Sumorni planinski pejzaž – <i>Nikola Stanojević</i> 14
GDE ŽIVE PTICE U SRBIJI?	Bara Mareš – <i>Magdalena Grahovac</i> 18
OPSTANAK	Velika mačka sa kratkim repom – <i>Slobodan Ivić</i> 20
VESTI I REPORTAŽE	Radionica: The Balkan Vulture Anti-Poisoning Workshop – <i>Uroš Pantović</i> 26
	Kolonija belih roda u Novom Sadu – <i>Milan Ružić</i> 27
	Takmičenje „Ptice moje hranilice” – <i>Nataša Jančić</i> 28
	Najviše lasta u domaćinstvu Gvozdenovića – <i>Slobodan Knežević i Milan Ružić</i> ...29
	Dva u dva – <i>Snežana Panjković</i> 30
	Gnezdo u traktoru – <i>Jožef Gergelj</i> 32
	Delimični leucizam kod ševarskog trstenjaka – <i>Jožef Gergelj</i> 32
	Pijavica i roda – <i>Jožef Gergelj</i> 33
CRNA HRONIKA	Stradanje ptica u doba korone – <i>Milan Ružić i Kalman Moldvai</i> 34
ORNITOLOŠKI ASESUARI	Ubojica ili ubica i druga imena ptica – <i>Voislav Vasić</i> 36
PRIKAZI	Ptice Pirota – kompenzacioni bazen – <i>Marko Tucakov</i> 38
	Ptice u Hercegovačkom rječniku romanizama – <i>Voislav Vasić</i> 39
E-ORNITOLOGIJA	eBIRD u gradu – <i>Željko Stanimirović</i> 40
OPREMA	Leica Noctivid 10x42 – <i>Aleksandar Topalov</i> 42
NAFTALIN	Jedno ornitološko delo iz sredine 19. veka – <i>Voislav Vasić</i> 44
FOTO-REPORTAŽA	Pupavci u Subotičkoj peščari – <i>Levente Sekereš</i> 46
MERIDIJANI	Najbolje ptičarenje na Balkanu – <i>Dragan Simić</i> 48
	Ostrvo cveća i voća – <i>Geza Farkaš</i> 52
PTICE I MI	Oči u oči sa modrokosom – <i>Aleksa Vukićević</i> 55

Štampanje ove publikacije podržano je u okviru međunarodnog projekta „Jadranski selidbeni put: bezbedni koridori za seobu – zaustavimo ilegalno ubijanje ptica u Sredozemlju“, koga finansiraju fondacije MAVa i EuroNatur. Stavovi i mišljenja autora izneti u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.

Izdaje:

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije
Partizanskih baza 6/43, 21000 Novi Sad
Telefon: 021/302-33-62
www.pticesrbije.rs

Glavni urednik:

Slobodan Ivić
e-mail: magazindetlic@gmail.com

Urednik fotografije:

Katarina Paunović
e-mail: cyberkat74@yahoo.com
www.photobirding.com

Članovi uređivačke redakcije:

Voislav Vasić, Milan Ružić, Dragan Simić

Lektura:

Vesna Grginčević
e-mail: casopis.scena@gmail.com

Dizajn, prelom i priprema za štampu:

Kalman Moldvai
e-mail: thekestrelimage@gmail.com

Naslovna strana:

Kamenjarka Alectoris graeca
Foto: **Slaviša Tomanović**

Štampa:

FUTURA doo
Dr Nikole Krstića 8, 21000 Novi Sad
www.futura.rs

Tiraž:

1.000 primeraka

**DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE**

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije je organizacija koja okuplja pojedince i institucije koje se brinu za ptice u Srbiji. Oni čine mrežu aktivnih članova koja uspeva da održava partnerske odnose sa ornitološkim organizacijama širom Evrope putem učestvovanja u zajedničkim projektima. Društvo svoj rad zasniva na proučavanju i zaštiti divljih ptica i njihovih staništa.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Библиотека Матице Српске, Нови Сад
598.2(497.11)

Detlič : magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji / glavni i odgovorni urednik Slobodan Ivić. -2009, br. 17 - . - Novi Sad : Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, 2009 - . - Ilustr. ; 30 cm
Dva puta godišnje
ISSN 1821 - 0708
COBISS.SR-ID 237396743

30 GODINA

MI LETIMO DALJE

OBELEŽENO 30 GODINA RADA DRUŠTVA

U Kulturnoj stanici „Edšeg“ u Novom Sadu, 22. 11. 2019. u prisustvu brojnih zvanica svečano je obeleženo prvih 30 godina postojanja i rada Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije.

Na svečanu akademiju pozvani su osnivači Društva, predstavnici partnerskih organizacija i institucija, donatori i istaknuti pojedinci i saradnici. Program je obuhvatio podsećanje na početke rada Društva, uključio je video priloge sa pozdravima naših članova i prijatelja širom sveta, te jedinstven muzički ugođaj.

Ovom prilikom dodeljene su četiri zlatne plakete za izuzetan doprinos u radu Društva i na afirmaciji zaštite ptica i prirode u Srbiji (na fotografiji iznad, sleva nadesno: Marko Tucakov, Jožef Gergelj, Jene Purger, Slobodan Puzović). Zaslužnim institucijama, organizacijama, donatorima i istaknutim pojedincima uručeno je 50 zahvalnica.

Druženje je nastavljeno uz svečani koktel i ručak, u predivnom ambijentu Kulturnog centra „Edšeg“. Iste večeri, proslava je nastavljena u kafeu „Pero“ u Novom Sadu.

POZDRAVNA REČ DOBITNIKA ZLATNE PLAKETE, JENEA PURGERA:

Poštovane dame i gospodo, drage kolege,

Drago mi je što danas mogu biti sa vama na ovoj proslavi i što kao jedan od osnivača ovog Društva mogu da se prisetim vremena kada smo radili na tome da okupimo sve osobe za koje smo znali da se bave pticama.

O počecima ornitologije i prvim istraživačima ptica na ovim prostorima pisali su Laslo Antal, Ištvan Ham, Sergije Matvejev, Voislav Vasić i drugi, a ja bih se sada prisetio nekih događaja s kraja 80. godina prošlog veka. Na tu deceniju danas gledam nostalgично, jer za mene je bila plodna i dinamična. Nakon završetka gimnazije, sa drugovima iz mog rodnog sela Doroslova osnovali smo Društvo ljubitelja prirode „Oto Herman“. U to vreme to je bilo možda i prvo udruženje, kako bismo danas rekli, endžio u Vojvodini. To potvrđuje činjenica da u Somboru nisu znali kako da reše problem registracije našeg društva. Pomagao nam je direktor škole Endre Kovač, izradili smo statut, pečat, člansku karticu i konačno u Somboru su nas upisali u neki registar. Ovo Društvo postojalo je sve do kraja 1993. godine. Bili smo mladi i preduzimljivi, a kako izgleda, među prvima kojima je bila potrebna jedna takva organizacija i uspeali smo da je ostvarimo. U to vreme informisali smo se iz novina i sa radija. Saznao sam da u Apatinu Jovan Lakatoš, Radivoj Obradović i Bela Kanjo proučavaju ptice tog područja. Nama je to bila dovoljna informacija da jedan dan sednemo na bicikle i odemo do 20 km udaljenog mesta da ih potražimo. Imali smo sreće, jer su za Jovana Lakatoša svi znali, pa smo njegovu porodičnu kuću lako pronašli. On nas je srdačno primio, dobili smo njegovu knjigu o pticama Apatina, seo je na bicikl i zajedno smo otišli na teren. Takve stvari se ne zaboravljaju.

Još kao srednjoškolac imao sam praksu u Prirodnačkom muzeju, tada još u Petrovaradinu, gde sam upoznao Borisa Garovnikova. On me je vodio svuda: na Obedsku baru, Carsku baru i gde god je imao neka-

kav posao. Tako sam mnogo naučio i upoznao terene. Kada sam počeo da studiram biologiju, već sam imao neka iskustva. Još na prvoj godini upoznao sam Josipa Šotija i profesora Mihalja Mikeša. Naravno, ni prva istraživačka akcija na Ležimiru, koju su organizovali studenti članovi naučno-istraživačkog društva studenata biologije „Josip Pančić“, nije prošla bez mene. Tamo sam, na primer, upoznao Jožefa Gergelja, on je bio student završne godine.

Jednom prilikom Josip Šoti predložio je da sazovemo skup svih koji se bave ornitologijom u Vojvodini. To je i učinio, pa sam tada imao prilike da upoznam i druge ornitologe. Oformili smo Komisiju za proučavanje i zaštitu ptica Vojvodine u sklopu Društva ekologa Vojvodine. Šoti je tada izneo ideju da pokrenemo i časopis u kojem bismo objavljivali naše beleške i radove, jer su do tada ornitolozi retko publikovali radove i to uglavnom u časopisima „Larus“ i „Aquila“, te se dugo čekalo da budu objavljeni. Nažalost, kolega Šoti ubrzo se razboleo i sledeću godišnju skupštinu sam sazvao kao mladi asistent na Institutu za biologiju. Tada smo rešili da ostvarimo Šotijevu ideju, pa smo 1989. izdali prvi broj časopisa „Ciconia“. I o tome bih mogao puno da Vam pričam, posebno o tome kako smo to izveli, bez ikakve finansijske podrške.

U ono vreme sve se radilo dobrovoljno, ali uvek smo uspevali da ostvarimo naše ciljeve jer smo nailazili na razumevanje. I istraživačke akcije smo organizovali, naravno, bez dinara. Tada su sponzori bili retka pojava. Ipak, organizacija Mladih istraživača Vojvodine i gospodin Delić pomogli su nam da štampamo prvi broj „Ciconie“.

U vreme kada nije bilo mobilnih telefona i interneta, dopisivanje i organizovanje trajalo je duže. Radovali smo se svakom susretu. Izlasci prvih brojeva „Ciconie“ bili su veliki događaj za nas.

Izuzetno mi je drago što smo se danas okupili u velikom broju, jer to potvrđuje da se naše vizije ostvaruju i da se rad prethodnih ornitologa nastavlja. Zahvalan sam svima koji doprinose zaštiti i proučavanju ptica, kao i popularizaciji ovog pokreta. To je od izuzetnog značaja, jer ako građani upoznaju rad Društva, prepoznaju i potrebu zaštite i očuvanja ne samo ptica već i svih prirodnih vrednosti koje nas okružuju. U nadi da će se ovaj pokret dalje uspešno razvijati i nizati nove uspehe, svim članovima i simpatizerima Društva želim uspešan rad.

Novi Sad, 22.11.2019.

JAREBICA KAMENJARKA U SRBIJI

Šta tera kamenjarke sa
kamenjara u šikare

Slobodan Puzović i Ljubiša Marinović

Kad se četrdeset godina intenzivno baviš istraživanjem i zaštitom ptica i prirode u celoj Srbiji, nekako se spontano s godinama nataloži varljivi osećaj da za većinu vrsta i pojava misliš da znaš sve bitno što je vezano za rasprostranjenje, brojnost, učestalost, stanište, ponašanje, ugroženost, fenologiju... I onda, s vremena na vreme desi se nešto što te otrezni i prizemlji. Jedan od najnovijih takvih slučajeva je „masovno“ pojavljivanje tekunica (*Spermophilus citellus*) „niotkuda“, na poljoprivrednim parcelama sa detelinom usred nepreglednih oranica, a da kilometrima unaokolo nema povoljnih staništa odakle bi u tom broju mogle doći, niti prikladnih koridora za kretanje. Drugi takav primer je jarebica kamenjarka, koju smo oduvek smatrali pticom otvorenih ili poluobraslih kamenitih staništa na pašnjacima i goletima, a koja se sve češće otkriva u prilično sklopljenim šumskim staništima i šikarama, gde niti ima mnogo kamenitih staništa, niti većih otvorenih čistina. Da situacija bude još čudnija pobrinula se poljska jarebica (*Perdix perdix*), ptica koju smo nekada nalazili pre svega po pitomim mozaičnim poljoprivrednim predelima, a koja se u poslednjim decenijama masovno naselila po goletima i kamenitim staništima visokih planina, na mestima gde su nekada živele „samo“ kamenjarke.

Kamenjarka *Alectoris graeca*
Foto: Slaviša Tomanović

Jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*) ili samo kamenjarka, endemična je vrsta u Evropi čiji areal zahvata prostor od 500.000 km² uključujući masiv Alpa, Apeninsko poluostrvo i Siciliju, kao i zemlje Balkana. Čak 70% svetske populacije nalazi se u svega šest zemalja južne Evrope. Izdvojeno je nekoliko podvrsta iako još uvek nije dovoljno razjašnjen njihov areal i međudnosi. U Evropi populacija je procenjena na 42.000–73.000 parova za prvu deceniju 21. veka. Vrsta je doživela veliko globalno smanjenje brojnosti u periodu 1970–1990.

U Srbiji je strogo zaštićena vrsta. Prema Crvenoj knjizi ugroženih vrsta ptica u Srbiji svrstana je u visoku kategoriju – ugrožena (VU). Ranije je bila lovna vrsta, a sada je trajno zaštićena Naredbom o lovostaju. Populacija u Srbiji je za period 2008–2013. procenjena na 950–1.350 parova. Trend populacije u poslednje tri decenije okarakterisan je kao opadajući za više od 30%. Nekada je stanje bilo znatno povoljnije. Prema podacima lovačkih organizacija iz 1994. godine, procenjeno je da je vrsta u Srbiji naseljavala 45 lokaliteta sa više hiljada jedinki. Najnovija istraživanja pokazuju da se areal sužava a brojnost opada, izraziti-je nego što se to ranije mislilo.

Kamenjarka je ptica stanarica na većem delu Balkana, a samo u planinskim krajevima je sezonska lualica i vertikalni migrant (brdo-dolina). Donja visinska granica gnežđenja u Srbiji se izgleda sa godinama polako snižava i sada je na oko 600 m. Prvi podaci o ovoj vrsti za Srbiju potiču od Pančića (1867, 1869) i odnose se na Kopaonik (prvobitno opisao vrstu *Perdix petrosa*), kao i Mučanj, Leskovik i Podrinje (Kašteljanski kamenjari).

Severna granica savremenog rasprostranjenja kamenjarke u Srbiji nalazi se znatno južnije od Save i Dunava. Zabeležen je, međutim, slučaj zadržavanja jata od 12 primeraka u Sremu kod Nove Pazove, krajem februara 1956, a možda i tokom neke od ranijih zima. Njihovo pojavljivanje daleko od područja gnežđenja ostalo je nerešena enigma. Ima onih koji smatraju da su u pitanju bile divlje jedinke koje su migrirale usled hladnih zima, dok drugi

misle da se radi o lokalnim pomeranjima naseljenih primeraka. U Vojvodini je svojevremeno vršeno eksperimentalno gajenje kamenjarki u Dobanovачkom zabranu, takođe u Sremu, što se nije pokazalo kao uspešno.

Tipična staništa za ovu vrstu nalaze se u planinskim krševitim područjima, sa dosta kamenjara i pašnjaka sa oskudnom žbunastom vegetacijom. Zadržava se i uz rubove jako proređenih i degradiranih šuma (šikara), u koje očito sve češće dublje zalazi i boravi.

Naseljava uglavnom krečnjačke terene sa srednje razvijenom travnom i žbunastom vegetacijom. Izbegava si-

likatnu geološku podlogu na kojoj se sreće u podnožjima brda. Naseljava i pojedina područja sa surovijom kontinentalnom klimom, ali tada bira toplije ekspozicije i niže nadmorske visine. Ne pogoduju joj obilne i dugotrajne padavine, naročito u planinskim krajevima. Smetaju joj i dugotrajne suše, naročito na bezvodnim kraškim terenima. Tada migrira u potrazi za vodom. To su neki od ograničavajućih faktora pri izboru staništa i dužine zadržavanja u njima. Kamenjarke se premeštaju nailaskom velikih snežnih padavina, povremeno prateći stada stoke. Na Staroj planini u Toplom Dolu zabeleženo je da je manje jato tokom jake zime boravilo unutar obora za stoku.

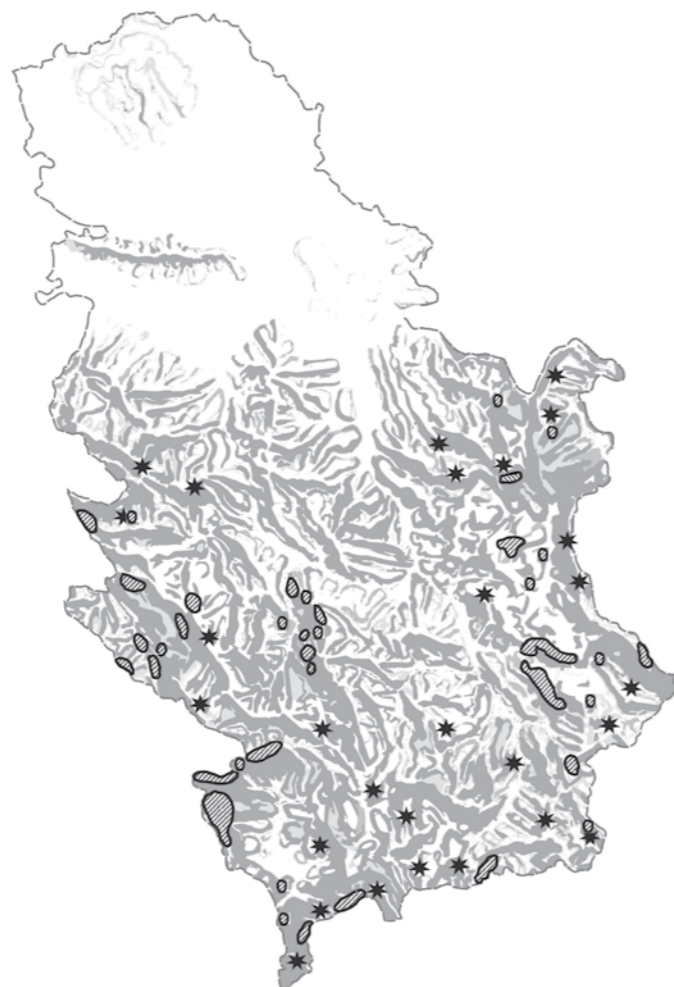

Kamenjarka *Alectoris graeca*

Foto: Dalibor Nikolić

Najveći broj jata kamenjarki boravi na području Kosova i Metohije i jugoistočne Srbije. Na Kosmetu ih najviše ima na Šar-planini i Prokletijama, kao i na Novom brdu, oko Đakovice i Zubinog Potoka. U središnjoj Srbiji još uvek su se očuvala manja izolovana jata na Željnu, Goču, Stolovima i Kopaoniku. Retka je zapadno od Ibra. Na krajnjem jugozapadu Srbije, svega nekoliko lokacija sa prisustvom ove vrste zabeleženo je na Pešteru, Jadovniku, Zlataru, Zlatiboru i Tari.

Imajući u vidu da je distribucija postojećih reproduktivnih grupa izuzetno rascepkana, neophodno je utvrditi stvarno rasprostranjenje vrste i preduzeti mere da se one ojačaju. U Srbiji se može izdvojiti svega 20–25 poznatih područja-lokaliteta, gde se kamenjarka trenutno gnezdi. Poseban izazov predstavlja povezivanje tih izolovanih grupa ekološkim koridorima, kao i sprečavanje nelegalnog unošenja alohtonih vrsta kamenjarki što dovodi do ugrožavanja lokalnih populacija. Postoje brojne informacije da su pojedini lovci i lovačke organizacije naseljavali alohtonu vrstu turske kamenjarke (*Alectoris chukar*) u Srbiji, bez odgovarajućih dozvola, između ostalog kod Valjeva u klisuri Gradca, Prijepolja (Pobjenik, Jadovnik), Priboja (Bić), Negotinske krajine (Vratna), Stare planine, Vladičinog Hana i Vranja (Vardenik).

Mapa: Gnezdišno rasprostranjenje kamenjarke (*Alectoris graeca*) u Srbiji: Senčeno – savremeno rasprostranjenje; Zvezdice – nekadašnje/potencijalno savremeno rasprostranjenje.

Kozjak kod Pčinje
Foto: Goran Sekulić

Šar-planina
Foto: Srđan Bellij

Suva planina
Foto: Goran Sekulić

Turska kamenjarka *Alectoris chukar*
Foto: Ljubiša Marinović

Kamenjarka *Alectoris graeca*
Foto: Bratislav Grubač

Da bi kamenjarka i dalje živela u Srbiji neophodno je znatno unaprediti njenu aktivnu zaštitu, posebno treba uspostaviti odgovarajući monitoring; smanjiti negativni uticaj ekstremnih meteoroloških prilika, naročito tokom sušnih perioda, hladnih jeseni i zima sa obilnim padavinama; sprečiti zarastanje planinskih pašnjaka i kamenitih goleti u gustu vegetaciju kao i njihovo pošumljavanje; sprečiti krivolov, proganjanje i uznemiravanje; sprečiti unošenje alohtonih vrsta-hibrida; pospešiti tradicionalno stočarstvo u funkciji očuvanja povoljnih staništa; organizovati mrežu saradnika na terenu radi prikupljanja podataka i realizacije mera aktivne zaštite jedinki i staništa.

Unapređenje znanja o brojnosti i rasprostranjenju kamenjarke, a posebno njene uspešne zaštite i oporavka populacije, nemoguće je bez uključivanja većeg broja saradnika, posebno predstavnika lovačkih organizacija i javnih preduzeća koja upravljaju zaštićenim područjima i pojedinim lovišti-

ma. Važna je i uloga drugih upravljača prirodnih dobara, kao i udruženja građana koja se bave zaštitom prirode i ptica.

Tračak nade da kamenjarki u Srbiji ipak ima nešto malo više nego što mislimo je najnoviji nalaz ptice u severoistočnoj Srbiji, na Crnom vrhu kod Plavne, 2. maja 2020, na lokalitetu koji na prvi pogled ne odgovara potrebama ove vrste – prilično sklopljenom šumovitom staništu bez otvorenih goleti i kamenjara. Možda je to stanište ranije bilo više otvoreno dok je bilo tradicionalnog stočarstva, pa je naknadno zaraslo, kao i na mnogim drugim područjima u Srbiji gde su prisutni izraženi trendovi depopulacije. No, bez obzira na to, stoji činjenica da su kamenjarke otkrivane poslednje dve decenije u šikarama i razređenim šumama na više područja u Srbiji (Tara, Zlatibor, Željnu, Kopaonik, Jadovnik, Vardenik) iako je u okolini bilo dosta prikladnih otvorenih kamenitih staništa.

Možda će promena navika iz praktične potrebe ili krajnje nužde, koja je naterala ovu vrstu jarebice da se sa relativno golih i poluotvorenih kamenitih staništa sve više grupiše u sklopljenim šikarama i razređenim šumama, usloviti da na ovu vrstu gledamo nekim drugim očima, da pažljivije planiramo mere zaštite i upravljanja njenim staništima, a možda će na kraju neko i predložiti da još više odgovara naziv šikarka nego kamenjarka. Vreme će pokazati da li je ovo samo privremeni trend, iz nužde. Možda će kamenjarke u budućnosti opet opravdati svoje ime i vratiti se na nekadašnja otvorena i poluzarasla kamenita staništa u punom broju.

POVRATAK KRSTAŠA

Dva nova gnezda na severu Banata

Tekst i fotografije: **Mirjana Rankov**

Dobre vesti obradovale su javnost Srbije ovog proleća. Na krajnjem severu Banata, u blizini Specijalnog rezervata prirode „Pašnjaci velike droplje”, pored sada već poznatog „poslednjeg” gnezdećeg para Bore i Eržike, svoje teritorije zauzela su još dva mlada para orlova krstaša (*Aquila heliaca*). Novi parovi bili su prisutni i prethodne godine, no nisu zabeleženi pokušaji gnežđenja. U oba slučaja orlovi su odabrali visoka, stara stabla sa kojih imaju odličan pregled na okolni teren. Sasvim je izvesno da je rastuća populacija krstaša u susednoj Mađarskoj izvor jedinki koje polagano kolonizuju južne rubove Panonske nizije.

Utjecaji čoveka na prirodu kao što su uništavanje staništa, uznemiravanje, ubijanje i trovanje, bili su ključni za gubitak krstaša sa našeg područja i dovođenje vrste na ivicu opstanka. Suočeni sa zabrinjavajućom situacijom ornitolozi Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije u proleće 2017. godine započeli su program čuvanja jedinog preostalog gnezda. Ova aktivnost usmerena je ka sprečavanju uznemiravanja i ugrožavanja poslednjeg para krstaša u najosetljivijem periodu godine, kada podižu potomstvo. Od marta do jula orlove su nadgledali i čuvali volonteri, čiji je boravak na terenu u prethodne 3 godine doprineo uspešnom gnežđenju i izletanju 5 mladunaca.

Novo gnezdo kod Mokrina

Novo gnezdo kod Novog Kneževca

Ove godine postavljene su 4 nove metalne platforme za gnežđenje orlova na odgovarajuća stabla hrasta i topole. Prethodnih godina postavljene su 3, te sada orlovi imaju na raspolaganju ukupno 7 čvrstih i bezbednih gnezda. Prve sezone jedan par orlova belorepana zauzeo je ovakvu platformu postavljenu 2018. i sada im je već druga gnezdeća sezona na toj lokaciji. Prilikom sprovođenja ove aktivnosti najznačajniji izazov bio je pronalaženje odgovarajućih stabala jer je u ovom delu Banata sve manje starih i visokih stabala topole i hrasta koji mogu da podrže jedno masivno gnezdo orla, koje može biti teško i više stotina kilograma.

Pašnjaci koji se nalaze u blizini gnezda pod stalnom su pretnjom preoravanja i trajnog uništavanja. Oni predstavljaju glavno lovište orlova jer ih naseljavaju tekunice, omiljeni plen krstaša. Volonteri su bili u prilici da uoče nekoliko ovakvih pretnji, pokušaja nezakonitog preoravanja pašnjaka u blizini gnezda. Pravovremenom reakcijom na terenu

ovog proleća sprečeno je preoravanje jednog dela vrednih staništa. Međutim, pretnja nestanka pašnjaka nije uklonjena, najviše zbog nerazumevanja značaja ovakvih područja za celokupan ekosistem i stalne potrebe poljoprivrednika za ukрупnjavanjem poseda i pretvaranjem u oranice. Neke od najznačajnijih vrsta ptica koje smo susretali u gnezdećoj sezoni, tokom čuvanja gnezda, na ovom prostoru svakako su eja livadarka (*Circus pygargus*), stepski soko (*Falco cherrug*), siva vetruška (*Falco vespertinus*), modrovrana (*Coracias garrulus*) i pupavac (*Upupa epops*).

Trovanje kao stalna pretnja za divlje ptice bilo je učestalo u vreme gnežđenja na nekoliko lokacija u Vojvodini. Najteži slučaj desio se krajem februara u neposrednoj blizini gnezda Bore i Eržike. Tada nisu stradali krstaši, ali nažalost otrovana je odrasla ženka belorepana koja je u tom periodu godine verovatno ležala na jajima. Kod ovakvih slučajeva, kao što je to bilo i u ovoj prilici, često nam veliku pomoć pružaju kolege iz susedne Mađarske koji detaljno pretražuju teren uz pomoć specijalno obučениh pasa za pronalaženje otrova, otrovnih mamaca i leševa životinja.

Ove godine čuvari gnezda krstaša imaju na raspolaganju kamp kućicu u kojoj mogu da se odmore i sklone od nevremena tokom terenskog rada. Zahvaljujemo kompaniji Carlsberg na značajnoj pomoći.

DZPPS nastavlja sprovođenje aktivnosti kao što su postavljanje platformi za gnežđenje na drugim projektnim područjima (Okanj i Rusanda, Deliblatska peščara, Fruška gora, Subotička jezera i pustare), suzbijanje trovanja i drugih izvora stradanja ptica, održavanje staništa, čuvanje gnezda, edukacija i podizanje javne svesti.

Sa povećanjem nacionalne populacije krstaša stižu nam i novi, veći izazovi u njihovoj zaštiti. Ohrabreni smo uspehom koji vraća nadu u opstanak ove kritično ugrožene grabljivice u Srbiji. Kolege iz partnerskih organizacija, učesnika projekta „PannonEagle” javljaju da je ove godine u Mađarskoj, Slovačkoj, Češkoj i Austriji zabeleženo povećanje broja gnezdećih parova na projektnim područjima. Trenutno se uz pomoć članova i volontera našeg Društva prate sva tri gnezda krstaša, a odlična vest je da se u svakom od ovih gnezda nalazi po jedan mladunac.

Program očuvanja orla krstaša, ptice sa nacionalnog grba, prepoznat je kao uspešan i podržan je od strane Evropske unije kroz projekat „Zaštita orla krstaša u Panonskom regionu putem smanjivanja mortaliteta koji uzrokuju ljudi (PannonEagle)”, kroz kampanju „Lavovski za orlove” kompanije Carlsberg i projekat „Očuvanje poslednjih krstaša u Srbiji” koji pomaže BirdLife International.

SUMORNI PLANINSKI PEJZAŽ

Tekst i fotografije: **Nikola Stanojević**

Mala sova *Glaucidium passerinum*

Najstariji podatak unutar Parka prirode „Golija“ koji sam našao u bazi podataka DZPPS bio je nalaz teritorijalnog mužjaka gačaste kukumavke (*Aegolius funereus*) u blizini sela Brusnik od 1. maja 2012. Taj podatak je, boraveći kao student nekoliko dana i noći u planini, zabeležio Draženko Rajković. Nešto podataka prikupili su 2013. godine studenti NIDSB „Josif Pančić“ i to su podaci koji su u bazu DZPPS uvezeni iz sad već prevaziđenog portala BioRaS. Vremenom, spisak se proširivao, prikupljani su podaci tokom projekta „Mapiranje, životne potrebe i procena ugroženosti velikog tetreba (*T. urogallus*), jarebice kamenjarke (*A. graeca*) i leštarka (*B. bonasia*) na odabranim područjima istočne i jugozapadne Srbije“ Uprave za šume Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, pa podaci sa kartiranja sova i detlića iz 2018. namenjeni nacionalnom atlasu gnezdarica. Projekat na kom smo se bavili leštarkama i tetrebovima završio se, slična sudbina snašla je i rad na atlasu, a podaci u bazi ostali su da čekaju neku drugu namenu.

Zašto baš Golija? To je veliko područje, bogato prirodnim vrednostima, od kojih su neke jedinstvene. Parkom prirode ovo područje proglašeno je 2001. i pruža se na preko 75.000 ha podeljenih između dva grada i tri opštine, koji obuhvataju masive planina Golije, Radočela i manji deo masiva Čemerna. Unutar parka nalazi se 18 strogih rezervata prirode. Područje naseljava nešto manje od 6.000 ljudi čiji je saživot sa prirodom doprineo da Komisija UNESCO-a 2001. deo parka prirode proglasi Re-

zervatom biosfere „Golija – Studenica“ iz programa „Čovek i biosfera“. Na tom prostoru nalazi se preko 42.000 ha šume, više od 35 vodotoka, nekoliko jezera i, prema starom katastru vodnih tela, blizu 100 izvora koji verovatno ne čine ni polovinu onih koji se tamo stvarno nalaze. Osim prirodnih, područje sadrži značajne kulturno-istorijske vrednosti – 20 spomenika kulture, među kojima nekoliko srednjovekovnih manastira, od kojih je jedan, Manastir Studenica, na listi kulturne baštine UNESCO-a. Prema međunarodnim kriterijumima, Golija je područje Emerald mreže, značajno područje za biljke (IPA), odabrano područje za dnevne leptire (PBA) i značajno područje za ptice (IBA), što je ujedno čini i delom nacionalne ekološke mreže.

I to je mesto gde bi podaci članova DZPPS trebalo da su našli svoju primenu: IBA „Golija“ prvi put je procenjeno u 2009. godini, a doprinos tom procesu dali su i neki članovi tadašnjeg Društva za zaštitu i proučavanje ptica Vojvodine. Iako značajno postignuće za to vreme, IBA nije imala naročite implikacije na zaštitu – već 2010. donet je Plan područja posebne namene Parka prirode „Golija“, koji je postavio planski okvir za ono što će se dešavati kasnije. Ruku na srce, podaci su bili nekompletni i nedovoljni da utiču na izgled plana, sve i da je to bio deo rada udruženja: „okidač“ za kriterijume IBA bile su samo dve vrste – zmijar (*Circaetus gallicus*) i kos ogrličar (*Turdus torquatus*). Deceniju kasnije, u leto 2019. rad na novoj mreži IBA pružio nam je dosta drugačiju sliku, ne zato

što su tome u prilog govorele promene u populacijama ptica, već zato što se značajno popravilo znanje o njima. Zmijar i kos ogrličar više nisu bili među „okidačima“, ali jeste gačasta kukumavka s početka teksta, planinski detlić (*Dendrocopos leucotos*), dugorepa sova (*Strix uralensis*) – sve vrste tad već upisane u „Crvenu knjigu ptica Srbije“ iz 2018. – ali i neke vrste čije su populacije na Goliji velike zbog same veličine područja: leštarka (*Bonasa bonasia*), crna žuna (*Dryocopus martius*), crvendač (*Erithacus rubecula*), crnoglava grmuša (*Sylvia atricapilla*), obični kos (*Turdus merula*) i drozd pevač (*Turdus philomelos*).

Gačasta kukumavka *Aegolius funereus*

Vodenkos *Cinclus cinclus*

Bilo je razloga za zadovoljstvo obavljenim poslom. Goliju sam prvi put posetio 2016, i u sećanju su mi ostala posmatranja vodenkosa (*Cinclus cinclus*), a od tada sam sa kolegama Draženkom Rajkovićem, Ivanom Đorđevićem, Miroslavom Vračarićem, Radislavom Mirićem, Srđanom Čuturilovim, Dejanom Đapićem i Ivanom Medenicom bio deo svake ekspedicije na Goliju do danas. Pa ipak, ni posmatranja vodenkosa, ni bilo šta drugo od prikupljenih podataka nije sprečilo da korito Brusničke reke 2016. i 2017. bude brutalno „uređeno“ inženjerskim radovima tokom izgradnje MHE „Rogopeč“, koja je 2018. i 2019. dobila i svoju mašinsku zgradu. Za obavljanje tih poslova nismo na vreme saznali, kao što nismo na vreme znali ni da je studija procene uticaja za MHE dobila rešenje o saglasnosti još 2015. Podaci koje smo prikupljali 2019, iako dovoljni za predlog nove mreže IBA, zakasnili su za urbanističke planove donete od 2010. do 2017, koji su postavili uslove za izgradnju ogromnog ski-centra na najvišim delovima Golije, na površini od skoro 4.000 ha. Prvu predstavu o projektima izgradnje stekli smo tokom javnog uvida u studiju procene uticaja projekta pristupnog puta i parkinga ski-centra u jesen 2018, kojom je otvorena pandorina kutija konverzije ovog prirodnog dobra u poligon za masovni zimski turizam, za šta je DZPPS podnelo tužbu Upravnom sudu Ministarstva zaštite životne sredine. S namerom da utiče na ove procese napisan je projekat DZPPS „Građani i civilno društvo za održivi razvoj Golije“ dodeljen od Beogradske otvorene škole (BOŠ) i Američke organizacije za međunarodni razvoj (USAID) u okviru projekta „Aktivni građani – bolje društvo: zagovaranjem ka saradnji i demokratskom razvoju“ u proleće 2019. Inicijalna ideja bila je da se prikupe saznanja o planskoj dokumentaciji, o pticama kao prirodnim vrednostima, što u ovim planovima nije bilo ni prepoznato (otud i kartiranje i prstenovanje gačastih kukumavki na Goliji, kao i drugih vrsta o čijem postojanju do tad nije bilo podataka, poput male sove *Glaucidium passerinum*), da se ispita lokalno stanovništvo o tim vrednostima, da se saznaju perspektive razvoja zajednice i učešće u pomenutim procesima. Bitan deo projekta činilo je nastojanje da se pronađe način da se Zavodu za zaštitu prirode Srbije (ZZPS) ponude podaci o pticama, koji bi u perspektivi podigli odgovornost ZZPS za izdavanje rigoroznih uslova zaštite prirode za aktivnosti koje na nju imaju nepovoljan uticaj. Sporazum sa ZZPS kasnije je i potpisan, pa ipak, pejzaž je bio sumoran, i metaforički i doslovno.

Prilikom posete terena u aprilu 2019, na Odvraćenici nas je dočekala čista seča šume na parcelama projekta parkinga i pristupnog puta, seča koja je prethodno bila na čekanju zbog mišljenja DZPPS o studiji o proceni uticaja. Dukićkom potoku, u čijoj dolini je novootkrivena teritorija male sove, po projektu predstoji sudbina recipijenta ocednih voda sa parkinga u izgradnji. Naredni projekat na kotama Odvraćenice i Vrhova biće ski-staza sa žičarom, a planirano je i jezero za potrebe veštačkog osnežavanja. Nije mnogo bolje stajala ni lokalna zajednica pogođena planskim projektima, kojima je zemljište –

dedovina sa pašnjacima i bačijama na proplanku u šumi, jedno od mesta na kom smo hvatali i obeležavali sove – prenamenjeno još 2018. i čeka eksproprijaciju. Osim zaštite prirode, sporedno mesto u viziji razvoja prostora zauzeo je i socioekonomski razvoj lokalnog stanovništva, iz istog onog sela Brusnik s početka teksta, kao i drugih sela koja su ostala odsečena od glavnog puta koji vodi u planirani ski-centar.

U suštini, ništa od ovoga nije se dogodilo iznenada, samo je vreme učinilo da, kako su ovi procesi odmicali,

njihove pojave postaju upadljivije, i da se više oseća težina njihovih posledica. Master planovi i prostorni planovi planinskih zaštićenih područja koji predviđaju njihovu eksploataciju i komercijalizaciju na uštrb prirodnih vrednosti postoje već oko jednu deceniju. Osim Golije, slični planovi postoje za PIO „Vlasina“, SRP „Stara planina“, NP „Kopaonik“, PP „Zlatibor“ i dr. Čak i državni dokumenti javnih politika zaštite prirode – iste te države koja u gore pomenutim procesima izgleda kao najstrašniji Levijatan – na prvo mesto uzroka smanjenja biodiverziteta stavljaju nestajanje, degradaciju i fragmenta-

ciju staništa. A opet, u protekloj deceniji DZPPS nije bilo opremljeno da se sa ovim izazovima uhvati u koštac. Prilika koja je propuštena na početku protekle decenije, nije sasvim izmakla na početku ove. Iako Društvo treba da bude svesno da se učešće u opisanim procesima u dobroj meri sada svodi na kontrolu štete, to je ujedno prilika za izgradnju preko potrebnih kapaciteta i strateško opredeljivanje neophodno da neki budući prizori, možda na kraju predstojeće decenije, budu bolji nego ovi koje vidimo danas.

BARA MAREŠT

PREDELI I PTICE BAČKOG BRESTOVCA

Tekst i fotografije: **Magdalena Grahovac**

U blizini sela Bački Brestovac, prema severoistoku, odavno se nalazi bara koja preseca stari put za Sivac. U nepreglednoj ravnici, napravila je svoje mesto pod suncem, u najnižim delovima terena, krivudajući poput zmije. Dužine je oko 3 km i obuhvatala je površinu više od 80 ha. Meštani je nazivaju Marešt, od nemačke reči za močvaru (*Marsch*). Godine 1936, tik uz baru, izgrađena je fabrika za preradu kudelje. Za njene potrebe, Marešt je kanalskim sistemom spojen s Malim bačkim kanalom. Zahvaljujući tome ima stalni dotok vode u periodu kada je nivo podzemnih voda nizak. Krajem 2015. široko dno bare prokopano je u plitki kanal, a deo okoline je značajno izmenjen.

Nekada su obale Marešta bile bez mnogo vegetacije, utabale su ih krave, ovce i guske. Poslednjih godina omanje stado ovaca deo bare održava prohodnim. Na tim delovima proviruje belo zemljište i mogu se videti tipične biljke koje naseljavaju slatine, kao što je panonski zvezdan (*Tripolium pannonicum subsp. pannonicum*) i kamforika (*Camphorosma annua Pallas*). Takva mesta vole sprudnici pijukavac i migavac (*Tringa ochropus* i *Tringa glareola*).

Brojnost i raznovrsnost ptica Marešta oscilira u zavisnosti od godišnjeg doba. Najraznolikija je u vreme prolećnih i jesenjih migracija. Do sada je zabeleženo 130 ptičjih vrsta. Tokom godine nebo iznad Marešta nadleću ve-

Obična kukavica *Cuculus canorus*

truške (*Falco tinnuculus*) i par kobaca (*Accipiter nisus*). Za to vreme na zemlji i u trsci može se čuti graja poljskih vrabaca (*Passer montanus*), čija brojnost tokom zime raste i do nekoliko stotina jedinki. Negde na početku bare su eje močvarice (*Circus aeruginosus*) sagrađile gnezdo. Zbog blizne stočnog groblja ostaju i u zimskom periodu. Prve komšije u periodu gnežđenja su im vivci (*Vanelius vanelius*), svojim bučnim oglašavanjem upozoravaju na uljeze. Velika kolonija gačaca (*Corvus frugilegus*) smestila se na mladom bagremaru na kraju bare.

Eja močvarica *Circus aeruginosus*

U proleće sa stabljika stare trske čuje se pev mužjaka: velikog trstenjaka (*Acrocephalus arundaceus*), trstenjaka cvrkutića (*Acrocephalus scirpaceus*), običnog cvrčica (*Locustella luscinioides*), barske strnadice (*Emberiza shoeniclus*), žute pliske (*Motacilla flava*)... Obližnja bela topola pruža odličnu izvidnicu mužjaku kukavice (*Cuculus canorus*). On svima daje na znanje da je drvo i sve oko drveta njegovo.

Vuge (*Oriolus oriolus*) se ne obaziru na bučnog komšiju i u krošnjama topole svile su gnezdo. Za to vreme na vodi odjekuje žustra prepirka malih gnjuraca (*Tachybaptus ruficollis*), patki gluvara (*Anas platyrhynchos*), barskih kokica (*Gallinula chloropus*) i liski (*Fulica atra*). Kako se noćni sati polako približavaju, na scenu stupa zaglušujući hor zelenih žaba (*Pelophylax spp.*) i crvenotrbih mukača (*Bombina bombina*). Jedino mali slavuji (*Luscinia megarhynchos*) uspevaju svojom milozvučnom pesmom da ih nadglasaju. Nekih godina ovu noćnu barsku

idilu neobičnom ljubavnom pesmom prodroma bukavac (*Botarus stellaris*).

Nešto malo žbunja, koje odoleva specifičnim životnim uslovima lokaliteta, dom je, osmatračnica ili samo usputna stanica za veći broj vrsta: rusog svračka (*Lanius collurio*), sivu muharicu (*Muscicapa striata*), grmušu crnoglavu (*Sylvia atricapilla*) i čavrljanku (*Sylvia curcca*). Među njima najupadljivija je žuta pliska (*Motacilla flava*).

Na krilima letnjih meseci, osim visokih temperatura i velikih sparina, u većem broju stižu sive (*Ardea cinerea*), mrke (*Ardea purpurea*), male (*Egretta garzetta*) i velike bele čaplje (*Ardea alba*). One se mogu videti po nekadašnjim obodima bare (slatinastim livadama), a sada njivama, kako se revnosno hrane. Društvo im prave bele rode (*Ciconia ciconia*). Uz samu trsku čapljica (*Ixobrychus minutus*) vreba potencijalni obrok. S prvim mrakom Marešt nadleću utina (*Asio otus*), kukuvija (*Tyto alba*) i kukumavka (*Athena noctua*), ali

Mlade liske *Fulica atra*

Žuta pliska *Motacilla flava*

i gak (*Nycticorax nycticorax*) koji bira mesto uz vodu i trsku.

Letnje vreline, skoro neopaženo prelaze u jutarnje, jesenje izmaglice. Mareštu donose sve veći broj lasta (*Hirundo rustica* i *Delichon urbica*) i manja jata pčelarica (*Merops apiaster*). Čvorci (*Sturnus vulgaris*) polako počinju da se grupišu prvo u manja, a kako vreme odmiče u jata od nekoliko hiljada ptica. Sunce biva sve niže na horizontu, čvorci počinju da se podižu sa okolnih polja, voćnjaka, livada i uz veliku graju da se skupljaju sa svih strana, da bi naposletku, nakon harmoničnog lupinga, svi zajedno, bučno sleteli u trsku na počinak. Primetan je i povećani broj mišara (*Buteo buteo*) i svraka (*Pica pica*). Mišari pred mrak sleću na topole u blizini bare i na svaki veći žbun. Na pristojnoj međusobnoj udaljenosti traže mesto za počinak. Pristižu i svrake koje se uz graju okupljaju na spavalistu po okolnom žbunju.

Zima je zakucala na vrata Marešta, veći deo bare je zaleđen. Na prvi pogled izgleda kao da nema života na njoj ali to je samo varka. Ona i dalje vrvi od života. Pojavlju se veća jata češljuga (*Carduelis carduelis*), zelentarki (*Chloris chloris*), zeba (*Fringilla coelebs* i *Fringilla montifraga*), velikih (*Parus major*) i plavih senica (*Cyanistes caeruleus*). Sve duži dani nagoveštavaju kraj zime i početak novog životnog ciklusa.

Bara Marešt je vekovima odolevala raznim panonskim vetrovima. Pitanje je da li će pokleknuti pred novim vetrovima koji duvaju od prvih komšija, ljudi. Potomcima onih koji su joj nekad s poštovanjem prilazili. ■

VELIKA MAČKA SA KRATKIM REPOM

Tekst, karta: Slobodan Ivić

Balkanski ris *Lynx lynx balcanicus* zvani Marko
foto: Dime Melkovski

Balkanski ris (*Lynx lynx balcanicus* Buresh 1941) od davnina je naseljavao velika prostranstva koja su sastavni deo današnje Republike Srbije. To su bile Vršacke planine, Homoljske planine, Beljanica, Kučajske planine, Stara planina, Svrljiške planine, Čemernik, Kukavica, sve do Šar-planine. Da je bio prisutan u Srbiji kazuju nam toponimi poput Risove poljane na Kučajskim planinama.

Populacija na Balkanu opada u toku XIX i XX veka, pa se gotovo smatrao izumrlom vrstom. Zahvaljujući programu koji je pokrenula *EuroNatura* u našem susedstvu, nakon četiri godine, istraživači su 2007. ugledali prvu fotografiju balkanskog risa koja je snimljena namenski postavljenom zamkom – foto-aparatom u Republici Severnoj Makedoniji.

Ris u narodu

Risovina je često isticana u narodnim epskim pesmama koje potiču iz srednjeg veka. U pesmi „Marko Kraljević na svadbi Sibirjanin Janka“ narodni pesnik kazuje: „...Pođite mi po kršnu katanu, nek svak meće suru risovinu, a svrh risa surak medvidinu...“. Vlasteli, vojskovođama i junacima risovina nije služila samo kao ukras na odelu ili sedlu, već je bila odraz snage, srčanosti, žestine i ljutine onog ko je na sebi ima. Junak – ljut kao ris!

U našem narodu bile su široko rasprostranjene i opšteprihvaćene priče da je ris krvoločna zver i da ima natprirodnu snagu. Verovalo se da risovina donosi sreću i da krzno, kandže i pogled poseduju čarobnu moć.

Među gorštačkim stanovništvom na Šar-planini evidentiran je običaj u okviru koga su risovi zubi prišivani za kapu, kako bi dete štitili od uroka.

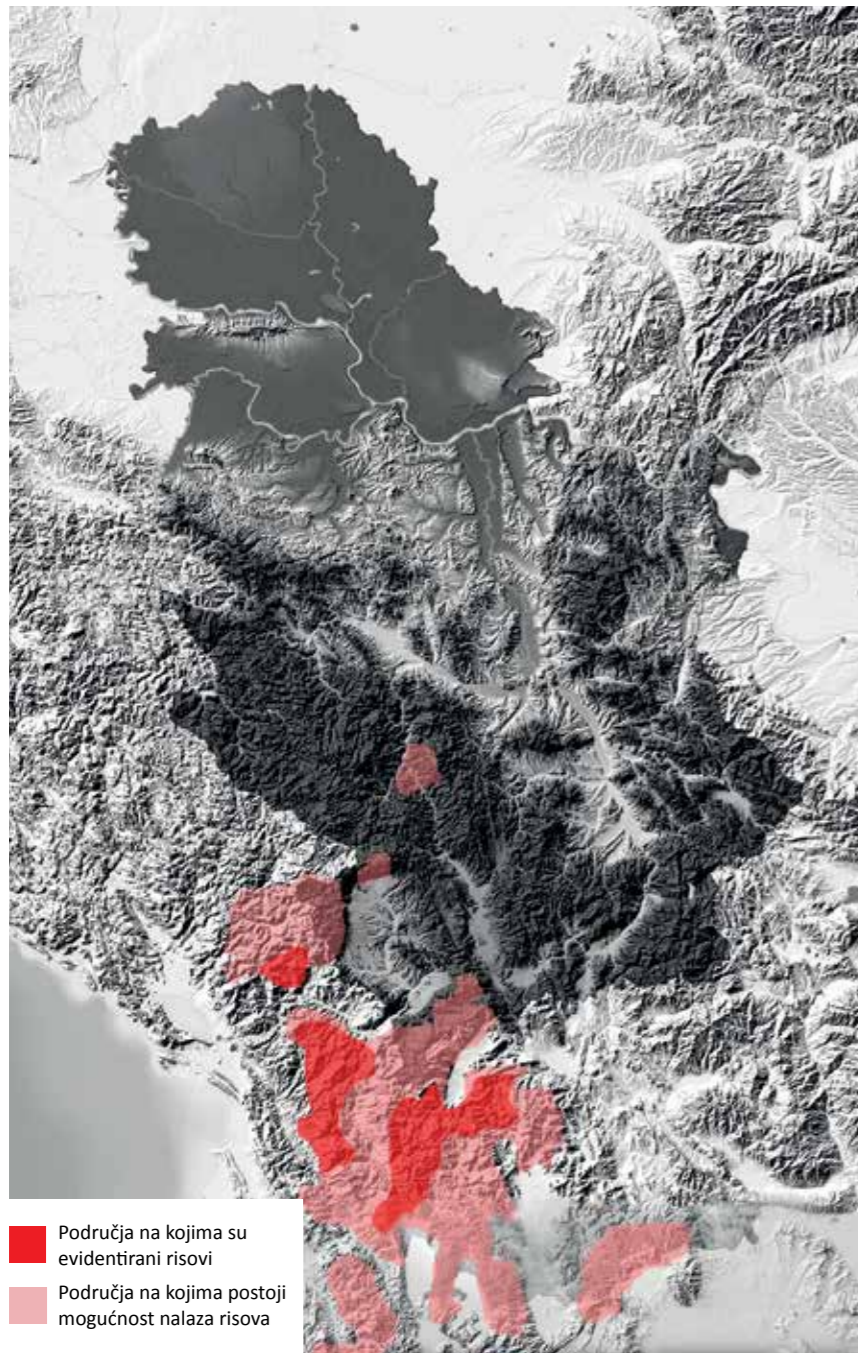
Nažalost, zbog simbolike i mistike koju mu je jednom davno pripisao čovek, ris je vekovima bio „opravdana“ meta lovaca. Zver koja poseduje „natprirodne moći“ i koja je stolicima štitila decu i iskazivala junake, odavno nije u stanju da se izbori za sopstveni opstanak bez pomoći čoveka. Bez pomoći svakog od nas. Kakva ironija!

Ris je bio pred istrebljenjem još početkom prošlog veka na osnovu podataka prof. dr Ervina Reslera (Ervin Rössler) (1876–1933). On je bio ornitolog, prirodnjak i direktor Zavoda za primenjenu zoologiju u Zagrebu. Po njegovim saznanjima ris (tada pod latinskim nazivom *Felis lynx*) na teritoriji Kraljevine SHS živeo je još samo po planinama Srbije (1921. ubijen je jedan kod Prizrena) i u Crnoj Gori, ali je i tu već bio redak.

Sve do 1941. nauka nije prepoznavala populaciju balkanskih risova kao podvrstu. Prvi šturi opis dao je bugarski zoolog Bureš (I. Buresh). Detaljan opis i najveći doprinos u prepoznavanju podvrste balkanskog risa dao je srpski naučnik Đorđe Mirić. On je 1978. ispitivanjem morfoloških i biometrijskih karakteristika 29 preparata balkanskog risa ustanovio da se dobijeni rezultati razlikuju od skandinavskog, karpatskog i kavaskog, kao i od risova centralne i istočne Azije. U drugoj deceniji XXI veka najvići broj podataka o balkanskom risu dobijamo iz Republike Severne Makedonije. Da li je na njihovom prostoru opstalo najviše jedinki ili mere koje preduzimaju entuzijasti već daju rezultate, vreme će pokazati. Međutim, opstanak velike mačke i dalje je neizvestan.

Balkanski ris u svojoj balkanskoj državi

Negativan antropogeni uticaj na prirodna staništa koje naseljava balkanski ris kao posledica uznemiravanja, nekontrolisane seče šuma, fragmentacije staništa koja dovodi do ukrštanja (inbriding), neuzimanja u obzir potreba najređe mačke na svetu prilikom izrade i realizacije regionalnih prostornih planova (gradnja prometnih puteva koji narušavaju migratorne koridore preko kojih prelaze risovi, turistički i drugi objekti, neplansko odlaganje otpada...), doprinosi dramatičnom smanjenju broja jedinki. Krivolov (u vreme ratnih operacija, zarad ličnog zadovoljstva ili zbog profita – prodaje kože), prisustvo pasa lualica, odsustvo kažnjavanja ili blaga kaznena politika, kao i nedostatak novca u ovom regionu, onemogućavaju značajnije projekte na polju zaštite i podstiču korumpiranost pojedinaca. Ris je s razlogom ozlojeđen na čoveka zbog svega navedenog, pa izreka „ljut kao ris“ ima svoju utemeljenost i potporu kao nikad ranije.

Podvrsta je tokom 1990-ih godina registrovana na prostorima Brezovice, Jažinačkog jezera, Prevalca, iznad Gornjeg Sela i ispod Bistre (vrh), Dančova, masiva Ošljaka, na Kodža Balkanu, u Jezeračko-nerodimskim šumama, klisuri Dečanske Bistrice, okolini Restelice (1988), Koritniku, Juničkim planinama, Dečanskim planinama i klisuri Dečanske Bistrice, Kožnjaru, Žutom kamenu, Koprivniku, Oklačkoj glavi na Mokroj gori, Istočkim planinama i Crnom vrhu. U poređenju sa podacima Mirića (1981) do oko 1974. godine smanjio se areal, ali i broj jedinki. Zbog poslednjih godina i nedostatka sredstava nema pouzdanih podataka iz bliske prošlosti o trendu populacije risa u Srbiji.

Ipak, autohtona populacija balkanskih risova prema nepotvrđenim informacijama vrlo verovatno se može sresti u severnoj Grčkoj, Crnoj Gori, kao i u pojedinim delovima Centralne Srbije (jugozapadni region i sam jug Srbije). Međutim, poslednjih godina pokušaji tima stručnjaka da na teritoriji Centralne Srbije zvanično evidentiraju žive jedinke nisu urodili plodom. Postoje nepotpuni podaci dobijeni od retkih lokalnih stanovnika i saradnika na terenu da je ris ipak viđan u Srbiji. Trenutnu brojnost jedinki balkanskog risa teško je proceniti.

U poslednje vreme evidentno je povećavanje broja još jedne podvrste, a to je karpatski ris (*Lynx lynx carpathicus* Linnaeus 1758). Budući da je ovaj ris veoma blizak rođak balkanskog risa, odokativnom metodom se veoma teško mogu zapaziti međusobne razlike. Upravo ta činjenica dodatno otežava prikupljanje podataka o broju i postojanju balkanskog risa na određenim teritorijama. Obe podvrste „dele“ plen, pa ionako mala populacija balkanskog risa može biti potisnuta ili se jedinke mogu međusobno ukrštati, a samim tim i smanjiti čistokrvna populacija.

Bezbroj puta su oni posmatrali nas, ali nismo mi njih

Da bi vrsta opstala potrebno je permanentno pratiti preostalu „skrivenu“ populaciju da bi se razumele njene potrebe i preduzele adekvatne mere zaštite. Zato u susednim državama, Republici Severnoj Makedoniji i Albaniji, biolozi uveliko primenjuju neophodne radnje. Pored obrazovanja lokalnog stanovništva i širenja svesti o značaju očuvanja podvrste, naučni radnici i volonteri postavljaju namenske kamere za praćenje i zamke za hvatanje. Cilj ovih aktivnosti je da se postigne održiva rasplodna populacija kako bi balkanski risovi ponovo zauzeli sva svoja prvobitna staništa.

Postoji nekoliko vrsta zamki u obliku kamera (*camera-trap*), a sve su zasnovane na istom principu. Često su u upotrebi digitalne kamere čiji senzori reaguju na pokret. Zamke u obliku foto-aparata prihvaćene su u celom svetu i u širokoj su upotrebi kao jedna od važnih metoda za praćenje retkih i tajanstvenih životinja poput balkanskog risa. One omogućavaju sticanje važnih naučnih saznanja bez neposrednog ljudskog prisustva. Divlje životinje posmatraju se u realnom ili odloženom vremenu bez ometanja u njihovom prirodnom okruženju i analizira se njihovo svakodnevno ponašanje i navike. Dugogodišnjom upotrebom kamera dobijaju se najvažnije informacije od značaja: trend populacije, životni ciklus, stepen reprodukcije, porast ili pad broja jedinki iz životinjskog carstva koje su potencijalni plen za ishranu balkanskog risa.

Druga metoda koja se primenjuje je pravljenje i pozicioniranje klopki. Klopka treba da sadrži biološki materijal sa karakterističnim mirisom koji potiče od risa. Optimalna sezona za postavljanje je period parenja, odnosno februar i mart. Uhvaćenom risu aplikuje se sedativno sredstvo kako bi se bezbedno uradile sve neophodne analize. Prosečna masa ženke iznosi oko 16 kg, dok je kod mužjaka prosek oko 22,5 kg. Biometrijska merenja služe za sticanje znanja o anatomskim karakteristikama i za vršenje uporednih analiza unutar same vrste. Biohemijskom analizom krvi stiče se znanje o opštem zdravstvenom stanju jedinke i naučno se verifikuje da uhvaćena jedinka zaista pripada populaciji balkanskog risa. Genetske analize daju precizne informacije o eventualnom postojanju inbridinga, jer je populacija jako mala i prostorno ograničena. Pre vraćanja u prirodu, postavljaju se okovratni predajnici. Okovratnici sa *GPS/GSM* služe za permanentno praćenje maršruta i analizu teritorija koje naseljava određena jedinka. Upravo ova metoda doprinela je da se zaključi da su mužjaci teritorijalne životinje i da zahtevaju izuzetno veliko prostranstvo.

Risovi zubi

Lovački nagon nije dovoljan za savršen lov. Zato je priroda risu podarila veoma razvijene zube. Najrazvijeniji su gornji očajnici, dok su najmanje razvijeni donji centralni sekutići. Masivni, dugi i oštri očajnici služe za borbu i lov. Kod drugih lateralnih sekutića prisutna je očajnicizacija (zadobijaju osobine očajnika: masivniji od ostalih sekutića, labijalna površina ima oblik dve fasete, izlomljena sečivna ivica...). Gornji sekutići su protrudirani, dok su očajnici postavljeni okomito uz blago povijanje vrha ka unutra. Kod mladih jedinki aproksimalne strane sekutića ostvaruju kontakte, dok zubi bočne regije to čine preko kontaktnih površina. Dijasteme su prisutne između lateralnih sekutića i očajnika kako u transversalnom, tako i u sagitalnom pravcu, a razmak postoji i između očajnika i premolara. Gornji premolari i molari su inklinirani lingvalno, a ove grupe zuba služe za mlevenje hrane. Poznato je da se može javiti hiper i hipodoncija.

Balkanski ris *Lynx lynx balcanicus*

Ilustracija: Szabolcs Kókay

Balkanski lovac

Osnovna morfološka odlika koja balkanske risove izdvaja od svih pripadnika porodice mačaka (*Felidae*) su trouglaste uši sa čupercima na vrhovima i kratak rep. Tokom zime krzno je gušće, u proleće je ređe, pa je otuda prisutna razlika u boji u zavisnosti od godišnjih doba. Balkanski risovi su stidljive životinje i do sada nije zabeležen napad na čoveka. U toku dana spavaju, veoma vešto skriveni u zelenilu planinskih šuma, znatno ređe po grmovitim staništima. Obično izlaze iz svojih skloništa u sumrak ili u toku noći i kreću u potragu za hranom. Risovi su isključivo mesožderi i hrane se sveže ulovljenim plenom, a gozba nad istom lovinom može da potraje do 5 dana. Najzastupljeniji ulov su srne i divokoze, zečevi, kune, lisice, ređe mufloni, jelen lopatar i te-rebi. To su životinje koje su mu pristupačne, jer sa njima deli isto stanište. Njih balkanski lovac pronalazi uz pomoć veoma dobro razvijenih čula mirisa i vida. Nečujnim koracima prikrada se lovinu. Ris ima kraće prednje noge i savitljivu kičmu što doprinosi da skokom vešto hvata žrtvu. On je izuzetno spretni lovac koji ima 28 stalnih zuba, za razliku od perioda dok je bio mače i imao 24 mlečna zuba. Od ivice marginalne gingive do vrha stalnog očajnika rastojanje je 3 cm. Razmak između gornjih očajnika kod odrasle jedinke je 3 cm, a u mandibuli, prostor koji zauzimaju donji sekutići iznosi oko 2,5 cm.

Broj stalnih zuba

$$S \frac{6}{6} O \frac{2}{2} P \frac{4}{4} K \frac{2}{2} = 28$$

Oznake zuba:

- S - sekutići
- O - očajnici
- P - pretkutnjaci
- K - kutnjaci

Lobanja risa
Lynx lynx balcanicus
Zbirka Prirodnačkog muzeja u Beogradu
Foto: Jelena Bogosavljević

Fotografije balkanskog risa nastale u Makedoniji tokom 2018. i 2019. godine. Slike su nastale pomoću trep-kamere, pre i nakon postavljanja satelitskog odašiljača na životinju, radi njenog lakšeg praćenja.

Nije samo medved samotnjak

Ris je misteriozna životinja i vodi samotnjački život. Za razliku od ženki, svaki mužjak ima potrebu da kontroliše veliku teritoriju. On počinje da frkće kada mu je narušena privatnost, ukoliko je iznenađen, uplašen, ili ako proceni da mu je život ugrožen. Frktanjem se oglašava kada želi da upozori protivnika da treba da ga se kloni, uz istovremeno ispoljavanje i drugih znakova agresivnog ponašanja. Risovi se oglašavaju i u vreme parenja. Međutim, tada su to sasvim drugačiji tonovi i boja glasa. Maksimalno, i izuzetno retko, ima četiri mačeta, koji skriveni od očiju znatiželjnika na svet dolaze krajem maja. U prvim danima života su „slepi“ i uz ženku ostaju narednih 11 meseci kako bi ih osposobila za samostalan život. Za to vreme mužjak je daleko od porodice, sve dok ga hormonalni status ne prisili da se ponovo pari. Veoma mali procenat juvenilnih jedinki risova preživi do odrasle dobi. Razlozi su nepovoljni faktori: antropogeni uticaj, trofički resursi i bolesti.

Balkanski ris je ugrožen u većem delu areala. Sva istraživanja i radnje koje se preduzimaju, kao i tekst koji ste upravo pročitali, treba da doprinesu da bolje upoznamo balkanskog risa, njegovo ponašanje i sve njegove nasušne

potrebe. Zakonska regulativa i poštovanje odredbi koje se odnose na degradaciju staništa, ali i preduzimanje mera s ciljem revitalizacije pogodnih staništa mogle bi da doprinesu da se proširi zona koju bi balkanski ris ponovo zaposeo. A da bi balkanski ris i dalje opstajao na celom Balkanskom poluostrvu, odavno postoji potreba za angažovanjem društvenih zajednica, i to ne samo balkanskih već i brojnih evropskih, jer je procenjeno da u prirodi živi još samo 50 balkanskih risova.

Literatura:

- [1] Bratislav Grubač, "RIS Lynx lynx (Linnaeus, 1758) U SRBIJI", Zaštita prirode 52/1, 2000, str. 170–173.
- [2] Đorđe Mirić, Balkanske populacije Risa, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1978.
- [3] Đorđe Mirić, Glasnik Prirodnačkog muzeja Beograd, Lynx lynx martinoi ssp. nova (Carnivora, Mammalia), Prirodnački muzej u Beogradu, str. 29–36. Beograd, 1978.
- [4] Stanoje Stanojević, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, Bibliografski zavod D. D. Zagreb, str. 783–784, 1928.
- [5] <https://visual.ly/community/infographic/animals/balkan-lynx-big-cat-standing-little-chance>
- [6] <https://www.euronatur.org/en/what-we-do/endangered-species/wildlife-walking-into-the-camera-trap/>

Risove hvataju naučni radnici uz asistenciju pomoćnog osoblja, a sve u skladu sa propisanom zakonskom regulativom. Čin hvatanja se realizuje potpuno bezbedno po život i zdravlje jedinke. Zatim ekspertski tim vrši: merenje veličine tela, dužine repa, obojenost, pegavost (mustracija) krzn, pregled zuba (rastojanja između očnjaka, atricija i abrazija zuba...) i prikupljaju se sve potrebne analize sasvim neškodljivo po zdravlje „uhvaćene“ jedinke. Jedino primenom ove metode se dobija prava slika o morfološkim, biometrijskim i drugim karakteristikama podvrste. Nakon uzetih svih parametara jedinka se na pogodan način vraća na stanište na kojem je i uhvaćena. Prikazani snimci su autentični. Prikazuju rad na terenu Makedonskog ekološkog društva (Македонското еколошко друштво). Zahvaljujemo kolegama na saradnji, pre svega to su Dime Melkovski i Aleksandar Pavlov, bez čijih fotografija ovaj tekst ne bi mogao biti realizovan.

Radionica: *The Balkan Vulture Anti-Poisoning Workshop*

Uroš Pantović

Radionica „The Balkan Vulture Anti-Poisoning Workshop“ organizovana je u okviru Balkanskog projekta protiv trovanja (Balkan Anti-Poisoning Project, BAPP), sastavnog dela Mediteranskog projekta protiv trovanja (Mediterranean Anti-Poisoning Project, MAPP - Fighting poisoning – reducing vulture (and other scavengers and predators) mortality due to the use of poison baits and lead ammunition across the Mediterranean). Radionicu je finansirala Fondacija MAVa i koordinisala Fondacija za zaštitu lešinara (Vulture Conservation Foundation, VCF).

Populacije lešinara Balkanskog poluostrva i okolnih regiona dostigle su kritičan status očuvanja krajem 20. veka, uglavnom zbog nezakonite upotrebe otrova i otrovnih materija u prirodi. Od četiri vrste lešinara koje nastanjuju region, bradan i crni lešinar sada su na ivici regionalnog izumiranja, pri čemu je bradan opstao samo na Kritu sa populacijom od svega 6 parova. Upotreba otrovnih mamaca prepoznata je kao najvažnija pojedinačna pretnja po lešinare na Balkanu i doprinela je njihovom regionalnom izumiranju ili značajnom smanjenju brojnosti u regionu. Tokom poslednjih 20 godina dokumentovano je 465 supova koji su usmrćeni otrovom na celom Balkanskom poluostrvu, dok VCF procenjuje da potencijalni broj otrovanih supova prelazi 2.300 jedinki. Ova praksa je nezakonita u Evropi, uključujući Balkan, ali se i dalje koristi kao brzo i pristupačno „rešenje“ za rešavanje sukoba sa grabljivicama i drugim divljim životinjama i domaćim životinjama. Široka upotreba otrovnih materija olakšana je i lošom primenom zakonodavstva, aktivnim crnim tržištem zabranjenih pesticida i relativno slobodnom dostupnošću otrova na tržištima.

Radionica je održana od 8. do 10. aprila na planini Zlatar, u granicama Specijalnog rezervata prirode Uvac u No-

voj Varoši, koji je dom najveće populacije beloglavih supova na Balkanu. Ciljevi radionice su podrazumevali:

- Pregled trenutnog stanja populacije supova na Balkanskom poluostrvu.
- Pregled i konsultacije o šest nacionalnih planova/strategija za borbu protiv trovanja isporučenih u okviru BAPP projekta.
- Pregled tekućih projekata i inicijativa relevantnih za sprečavanje trovanja divljih životinja na Balkanskom poluostrvu.
- Jačanje kapaciteta za rad protiv trovanja.
- Umrežavanje i deljenje najboljih praksi za ublažavanje trovanja na nivou Balkana.

Tokom drugog dana radionice organizovana je osnovna obuka za prepoznavanje, prijavu i obradu slučajeva trovanja životinja, kao i uzorkovanja za toksikološke analize, koju su sproveli službenici Regionalne vlade Andaluzije iz Španije. Prisustvovali su predstavnici relevantnih vladinih institucija i agencija, nacionalni i međunarodni stručnjaci iz organizacija civilnog društva koji rade na zaštiti lešinara, kao i osoblje iz različitih LIFE projekata koji sprovode usko povezane aktivnosti na tom polju. Ukupan broj očekivanih učesnika bio je 60, ali zbog velikog interesovanja na kraju je bilo 85 učesnika radionice iz 16 zemalja.

Balkanski projekat protiv trovanja (BAPP) je prekogranična inicijativa koja okuplja organizacije za zaštitu divljih životinja, vladine agencije i druge zainteresovane strane iz šest balkanskih zemalja (Grčka, Albanija, Severna Makedonija, Srbija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina) radi borbe protiv nezakonitog trovanja i s ciljem da se osigura stvarni i stalni angažman nadležnih državnih organa protiv ove prakse i poveća njihov kapacitet za borbu protiv toga.

Kolonija belih roda u Novom Sadu

Tekst: Milan Ružić

Foto: Nenad Mihajlović

Na stubovima nedovršene poslovne zgrade koja se nalazi uz autoput u novosadskom naselju Klisa, prvo gnezdo belih roda (*Ciconia ciconia*) zabeleženo je tokom nacionalnog popisa te vrste u proleće 2014. U proleće 2017. nastala je kolonija sa 8 gnezda, a još dva para započinjala su izgradnju. Razlog za naglo povećanje broja parova i gnezda treba tražiti u obilju hrane koje rode pronalaze u neposrednoj okolini, pre svega na okolnim barama koje su nastale kao pozajmišta peska, ali i na deponiji. Naredne, 2018. u koloniji je prebrojano 11 gnezda, da bi se u proleće 2020. zabeležio novi porast populacije. Tokom poslednjeg popisa sredinom juna 2020. prebrojana su 23 gnezda sa jajima i mladuncima, kao i dva nedovršena gnezda.

Kolonija belih roda u Novom Sadu privukla je veliku pažnju javnosti budući da u širem regionu ne postoji sličan fenomen. Prethodnih godina primećeno je da su gnezda na visokim betonskim stubovima podložna padu tokom olujnih vetrova, te je poželjno da se učvrste i obezbede postavljanjem metalnih platformi. Sudbina ove svojevrsne ptičje nastambe neizvesna je kao i sudbina nedovršenog objekta na kome se nalazi.

Takmičenje „Ptice moje hranilice”

Nataša Jančić

Plava senica *Cyanistes caeruleus* Foto: Lola Dimitrijević

Čubasta senica *Lophophanes cristatus* Foto: Mirsad Mulaomerović

Gugutke *Streptopelia decaocto* Foto: Svetlana Kocić

Veliki detlić *Dendrocopos major* Foto: Vlada Arsić

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije organizovalo je prvo takmičenje u zimskom hranjenju ptica „Ptice moje hranilice”, s ciljem da se motivišu građani da postave hranilicu i prihranjivanjem pomognu pticama tokom zimskog perioda koji je najteži za njihovo preživljavanje.

Takmičenje je trajalo koliko i zima, od 22. decembra 2019. do 21. marta 2020. godine. Zadatak takmičara bio je da postave hranilicu za ptice i prihranjuju ih, a zatim da odaberu jedan dan u toku sedmice kada će posmatrati ptice koje dolaze.

U takmičenju su učestvovala 64 takmičara koji su redovno slali izveštaje o vrstama i broju ptica koje su videli na hranilici i oko nje. Tokom 12 nedelja izbrojano je više od 12.000 jedinki ptica i zabeleženo 48 različitih vrsta. Aplikacija „Ptice na dlanu” bila je glavni alat za prepoznavanje vrsta mnogim učesnicima.

Iako je zima bila blaga, najveći broj zabeleženih ptica na hranilicama bio je tokom poslednje nedelje januara i prve nedelje februara. Najviđenije

vrste, prema prikupljenim podacima, bile su velika senica (*Parus major*) i vrabac pokućar (*Passer domesticus*), ali su se pojavljivale i vrste poput cariča (*Troglodytes troglodytes*), brgljeza (*Sitta europaea*), crvenača (*Erithacus rubecula*), severne zebe (*Fringilla montifringilla*), zimovke (*Pyrrhula pyrrhulla*), batokljuna (*Coccothraustes coccothraustes*), dugorepe senice (*Aegithalos caudatus*), kreje (*Garrulus glandarius*), kosa (*Turdus merula*) i seoskog detlića (*Dendrocopos syriacus*). Viđeno je i nekoliko kobaca (*Acipiter nisus*).

Takmičari su zapazili da je pticama potrebno oko 7 do 10 dana da „prihvate” novu hranilicu. Za prihranjivanje su korišćene razne mešavine sirovog zrnevlja, pa čak i osušenih insekata. Suncokret se našao u 75% hranilica, a na meniju su bile i masne kugle, sveže voće, sušena šargarepa, kikiriki, orasi i pšenica kojom su se ptice najmanje služile. Primećeno je da svaka vrsta ima svoju satnicu, ali da je većina najaktivnija u prepodnevnom časovima. Svi takmičari su se složili u jednom: što više hrane sačeku zoru u hranilicama – to više posetilaca.

Svi ovi značajni podaci i zanimljiva zapažanja o ponašanju ptica koje žive u našem neposrednom okruženju tokom zime, biće iskorišćeni za njihovu zaštitu.

POBEDNICI TAKMIČENJA „PTICE MOJE HRANILICE“:

Mirsad Mulaomerović iz Trnova (Bosna i Hercegovina) u kategoriji „Najviše ptica na hranilici”. Mirsad je tokom samo jednog dana na hranilici imao 271 jedinku ptica.

Jelena Žikić iz Budimpešte (Mađarska) pobednica je u kategoriji „Najviše različitih vrsta ptica viđenih na hranilici”. Jelena je tokom zime na svojoj hranilici zabeležila 24 različite vrste ptica.

Posebna kategorija takmičenja bio je izbor za „Najlepšu fotografiju sa hranilice”. Od 338 pristiglih fotografija, pobedio je „Veliki detlić” **Vlade Arsića** iz Beograda, koji je, prema ocenama žirija, ovom fotografijom dočarao koliko posmatranje ptica na hranilici može biti zanimljivo.

Najviše lasta u domaćinstvu Gvozdenovića iz Kraljeva

Slobodan Knežević i Milan Ružić

Seoske laste *Hirundo rustica* Foto: Zoran Rajčić

Uručenje nagrade porodici Gvozdenović Foto: Slobodan Knežević

Uručenje nagrade porodici Dunić Foto: Milan Ružić

Domaćinstvo Radovana Gvozdenovića iz sela Žiča kod Kraljeva pobednik je ovogodišnjeg takmičenja „Domaćinstvo koje su laste izabrale” u organizaciji DZPPS. U štali porodice Gvozdenović prebrojano je 86 aktivnih gnezda seoskih lasta (*Hirundo rustica*), te su osvojili priznanje i tonu kukuruza kao nagradu za ljubav i brigu o pticama. Vest o pobedniku takmičenja objavljena je u emisiji „Šarenica” na Prvom programu Radio televizije Srbije.

Štalu u pobedničkom domaćinstvu Gvozdenovića sa seoskim lastama dele tri krave i četiri svinje. Priznanje i nagrada svakako idu u prave ruke, a tome svedoči priča o spasavanju gnezda koje je prošle godine otpalo sa tavanice štale. Domaćini su tokom čišćenja štale na podu zatekli otpalo gnezdo sa mladuncima. Bili su svesni da moraju nekako da im pomognu. Gnezdo su stavili u jednu posudu koju

su zatim postavili na stub u štali. Roditelji su nastavili da brinu o mladuncima koji su uspešno izleteli iz improvizovanog gnezda.

Ove godine u takmičenju „Domaćinstvo koje su laste izabrale” učestvovala je rekordni broj domaćinstava iz svih krajeva Srbije – čak 452. U svim domaćinstvima koja su učestvovala izbrojano je 4.605 aktivnih gnezda koja nastanjuju oko 27.000 seoskih lasta. Procenjuje se da toliko seoskih lasta samo u jednom satu može da pojede više od 1.600.000 muva, komaraca i drugih letećih insekata.

Zbog velikog broja učesnika Društvo je odlučilo da se ove godine u okviru takmičenja organizuje izvlačenje dobitnika nagrade „Srećno gnezdo”, kako bi se svim učesnicima, bez obzira na broj gnezda u domaćinstvu, dala šansa da budu nagrađeni za ljubav prema seoskim lastama.

Izvlačenje „Srećno gnezdo” takođe je upriličeno u emisiji „Šarenica”, kada je poznato TV lice RTS-a Ana Babić iz bubnja izvukla ime Dragice Dunić iz Cerovca kod Kragujevca, koja u svom domaćinstvu ima 4 aktivna gnezda seoskih lasta. Dragica Dunić osvojila je dvogled i Crvenu knjigu faune Srbije III – Ptice.

Ovo takmičenje organizovano je u okviru programa „Proleće uživo” s ciljem podrške malim poljoprivrednim domaćinstvima koja se poljoprivredom bave na tradicionalan način. Opstanak seoskih lasta zavisi od štala vrednih domaćina u kojima one svijaju gnezda i pronalaze insekte kojima se hrane.

Zahvaljujemo Fabrici stočne hrane „Milašinović” iz Kraljeva koja je nagradila pobednika takmičenja sa dodatnih 5 džakova koncentrata za krave.

DVA U DVA

ptičarenje iz ličnog ugla

Tekst: Snežana Panjković
Foto: Slobodan Panjković

Crni orao *Aquila clanga*

Dođe vreme u životu kad ne možeš ništa protiv sudbine. Tako jesen i zima ostadoše bez ptica, a beležnice i albumi zabeleše se prazni i pusti. Stigao je februar. Posle duže pauze rešismo da krenemo malo da posmatramo ptice. Vikend pred nama je obećavao. Prognozirano je lepo vreme, treba iskoristiti to zubato sunce. Trenutak je da se vratimo u kolosek, iz crno-belog u sve boje dana. I tako krenusmo nekim svojim starim slonovskim stazama, da se podsetimo šta to beše priroda, šta to beše slobodno krilo na nebu.

Krug koji obično obilazimo nije mnogo maštovit: naselje – put – naselje – put, pa ponegde zastanemo onako uzgred da osmotrimo ravne vojvođanske njive, prostrte do horizonta kao more. Veliki prostor, a opet, malo je ptica. Poneka svraka u nekom sirotom grmlju kraj puta, poneka vrana, a po naseljima kolonije gačaca u hrabroj borbi za opstanak blizu ljudi.

Vozimo se, pričamo o koječemu, jednim okom osmatramo drum, drugim nebo. Crna tačka odjednom osvanu nad ravnicom. O-ho, eno nekog široko krilatog, približava se. „Koči, daj da vidimo!“ – dreknem. Suprug brzo zaustavlja, mada gundža sebi u bradu: „Pa, šta bi bilo nego mišar, samo mišare i viđamo, nisam ni morao da stajem, mišar je sigurno...“ Dižem dvogled i pokušavam nešto da vidim kroz vetrobran. Ptica se brzo približava, fokusiram kako najbolje mogu, mrlja – ali čudna mrlja! Auto još nije pošteno ni stao a ja već galamim uzbuđeno: „Nije mišar! Ne znam šta je ali nije mišar! Daj aparat, uzmi dvogled, ajmo brzo napolje!“ Iskačem kao poparena, jurim pticu dvogledom, ne, zaista nije mišar. Duga, široka krila, smeđa boja s prugama, svetla glava, ljut kljun. Ako je to mišar, ja sam kvočka. Srećom,

Krstaš *Aquila heliaca*

Sloba izađe s fotoapratom i škljoca li škljoca. Visoko je, hoće li išta od slika uspeti, šta ako ne uspe, kako ćemo ga identifikovati... već mi srce lupa kao ludo. A grabljivac kao da je znao, ne menja pravac, lagano klizi, približava se i dostojanstveno preleće preko nas. Kakav ptičji car! Osetih se kao poslednji miš na svetu. I onda mi sinu, gledajući ta široka krila, svetlu grivu, boje – KRSTAŠ! Prvi put ga vidimo u prirodi, prvi put slobodnog na nebu, prvi put pa tako dobro i lepo da mogu svako pero da pogledam. Dok se udaljava uskačem u kola, grabim ključ i nespretno listam tražeći njegovu sliku i opis: da, da, to je on, nedvosmisleno. Gledam kako se pretvara u tačku na horizontu i još uvek ne mogu da verujem. Koliko je vremena moralo proći dok te nismo našli, divna ptico doma mog! A nismo ni tražili ovaj put, samo smo imali sreće, mnogo sreće.

Dalji put i posmatranja nestali su mi u magli. Sve vreme samo smo o njemu pričali, nadali se da će neka fotografija ostati bar za dokumentaciju, srećni kako odavno nismo bili.

Krstaš *Aquila heliaca* na ekranu foto-aparata

Vikend, dan sutrašnji. Krećemo ponovo da iskoristimo dan, sada s namerom da odemo duž Dunava ka ramskom nasipu. Tamo uvek ima zanimljivosti, naći će se nešto da upišemo u beležnicu, da pogledamo i uživamo. Vreme nije baš neko, možda nas i kiša dohvati, ali nije važno, kočija glavu čuva pa neka pada koliko joj volja. I šta god vidimo, koliko god bilo uobičajeno i očekivano, dobro je. Svako perce znači.

Stigli smo do nasipa, više ljudi no ptica. Dunav se nazire kroz vrbake. Lagano krećemo ka otvorenijem pogledu. Kad, na stablu desetak metara od obale sedi, šta drugo, mišar. Zaustavimo se, gledamo iz auta, oboje s dvogledima kao za ptičarske reklame, i dumamo: mišar li je, mišar li nije... Kako mišar, crni mi, kad ima onoliku nosinu?! Smireno i samouvereno reče mi Sloba, zapečativši prebiranje po mislima i identifikacijama: „Ono je tamno i krupno i kljunato, a vidiš kako nas ne zarezuje ni tri posto? Koji mišar ima živaca da trpi posmatranje sve ovo vreme a da ne zbriše?“ Dabome, sasvim dovoljno. Uslikamo, naravno, za dokumentaciju. Priđemo bliže. E, izbliza je druga priča. Možda su mišari najšareniji i najnezgodniji među grabljivicama, ali ovaj put nema zabune: crni orao! Snažan, smiren, ponosnog pogleda i visokog držanja. Bez trunke straha od nas, naravno, sitnih i nebitnih stvorova carstva njegovog podunavskog.

„Ama, smiri se, ne mogu da ga slikam!“ – grdi me suprug, a ja malo gledam kroz dvogled, malo kroz pozore, a

svakako samo tandrčem: „Jao, crni orao, pa nikad ga nismo videli do sada! Kako je divna ptica, vidi samo kako osmatra...“ – i tako u krug bez kraja i konca. Ne sećam se da smo ikad grabljivicu tako dobro osmotrili i tako dugo s njom proveli trenutke kao tada. Upijali smo harizmu ove divne ptice, čuvajući njen lik i pogled, umotavajući u uspomene već tada. Ko zna hoćemo li je ikad više videti, ko zna hoće li biti ovako blizu. Kada je raširio krila i poleteo, samo nam srce preskoči jedan otkucaj.

Crni orao *Aquila clanga*

I opet, dalje putešestvije ostade u magli. Ali pamtim, pamtiću uvek. Čekanje i traganje godinama koje se zgrudvalo u jedan vikend. Dve nove vrste, dve veličanstvene ptice u dva tiha februarska dana.

Ko ne bi pamtio!

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

BirdLife
INTERNATIONAL

Postanite i Vi član Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije

Ako volite ptice i prirodu, ako Vam je stalo do njihove dobrobiti i zaštite, ako želite da naučite nešto više o pernatim komšijama sa kojima delite životni prostor, ako želite da provedete više vremena na svežem vazduhu istražujući i posmatrajući čudesni svet ptica, pridružite nam se i budite deo zajednice koja stvara novo, bolje sutra za prirodu i ljude.

Svaki član uplatom godišnje članarine dobija dva broja magazina o divljim pticama „Detlič“ i stručni ornitološki časopis „Ciconia“. Zainteresovani članovi mogu nam se pridružiti na terenskim aktivnostima otvorenog tipa, kao i na izletima koje organizujemo tokom cele godine.

Zainteresovani se mogu učlaniti direktno u našim kancelarijama u Novom Sadu (Partizanskih baza 6/43) i Beogradu (Makedonska 4), kao i putem sajta na adresi: www.pticesrbije.rs/kako-postati-clan/

Gnezdo u traktoru

Neobično gnežđenje bele pliske u Padeju

Tekst i fotografije: Jožef Gergelj

Nadomak sela Padej, uz severnu granicu sela na početku pustare Betlehem nalazi se farma Lasla Ševenjhazija. Na njegovom imanju žive krave, konji, magarci, ovce, bivoli, kokoške, patke, pauni, a od egzotičnih vrsta emu, papige, rakuni, lame itd. Tu je čitav mali zoološki vrt. Pored gajenih vrsta životinja, sisara i ptica, u štalama se gnezde seoske laste u velikom broju. Pre dve godine ova farma dobila je nagradu Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije za najveći broj gnezdećih parova lasta u jednom seoskom domaćinstvu. Pored lasta tu se gnezdi i poveći broj domaćih i poljskih vrabaca.

Juna 2019. primetili su par belih pliski (*Motacilla alba*) kako nose pun

kljun insekata i ulaze pod haubu jednog od dva traktora koji su stajali na otvorenom pored farmskih objekata. Ove dugorepe pevačice napravile su gnezdo ispod haube, kod poklopca na motoru traktora i tu su izveli svojih petoro mladih pliski. Gazda i radnici na farmi nisu ni primetili kada su bele pliske napravile gnezdo. Tek kada su ptice počele da nose hranu mladima pogledali su šta je pod haubom belarusa.

Ja sam fotografisao odrasle pliske sa hranom i mlade u gnezdu pod haubom 5. juna 2019. Traktor sa gnezdom bele pliske više od dve nedelje nije korišćen na farmi i oko nje, kako bi roditelji kontinuirano i nesmetano mogli hraniti svoje mladunce.

Mlade bele pliske uspešno su izletele iz gnezda koje su im roditelji svili pod haubom traktora, pored filtera za vazduh.

Delimični leucizam kod ševarskog trstenjaka

Tekst i fotografija: Jožef Gergelj

Tokom tradicionalnog letnjeg prstenovačkog kampa na Ludaškom jezeru, dana 2. 8. 2018. uhvaćen je jedan ševarski trstenjak (*Acrocephalus melanopogon*) sa belim perjem u potiljačnom regionu, što nije karakteristika vrste. Vrsta iznad očiju ima beličastu štraftu, ali ona se ne nastavlja na potiljačnom regionu kao kod ovog primerka. U pitanju je delimičan leucizam određene grupe pokrovnih pera.

Pijavica i roda

Tekst i fotografije: Jožef Gergelj

Razne vodene ptice, ptice močvarice, rode, čaplje i srodne vrste hrane se, između ostalog, i vodozemcima, mekušcima, raznim larvama i vodenim crvima, kao što je i pijavica koja spada u grupu prstenastih crva (*Annelida*).

Kod Padeja na pustari Betlehem u jednoj depresiji koju redovno plave atmosferske padavine živi puno vodozemaca, mekušaca i crva, između ostalog i pijavice. Ovo vodeno močvarno stanište radi ishrane redovno posećuju čaplje, rode i ostale ptice kojima je životni ciklus, ishrana i razmnožavanje vezano za vodu.

Dana 18. 5. 2019. posetio sam pustaru Betlehem i prilikom fotografisanja ptica koje se hrane u plitkoj vodi primetio sam neobično ponašanje jedne bele rode. Otvarala je kljun i očito htela da povrati nešto što joj je bilo nelagodno. Primetio sam da je u bazi otvorenog kljuna rode prilepljena jedna pijavica, koju je uspela da istrese iz grla. Kako je roda mahala kljunom levo-desno, pijavica je skliznula niže prema vrhu kljuna, ali još uvek je bila prilepljena uz njegov donji deo.

Nakon minut-dva roda je uspela da se oslobodni neugodnog zalogaja, pijavice koja se priprijala za unutrašnju stranu kljuna i već je bila u grlu rode, ali ptica nije uspela da je proguta. I na kraju plen rode se oslobodio sigurne smrti. Pijavica je pala u vodu odakle ju je roda upecala nekoliko minuta ranije.

STRADANJE PTICA U DOBA KORONE

Tekst: **Milan Ružić i Kalman Moldvai**
Fotografije: **Arhiv DZPPS**

U Republici Srbiji prvi slučaj bolesti globalno poznate kao *COVID-19* zabeležen je 6. 3. 2020. Vanredno stanje proglašeno je 15. marta, a ukinuto 6. maja 2020. Za vreme trajanja vanrednog stanja često je uveden i policijski čas, koji je za većinu građana značio zabranu kretanja i potpunu izolaciju u njihovim domovima. Obustava saobraćaja i drugih bučnih delatnosti dovela je do neočekivane tišine u urbanim sredinama, a građani prinuđeni da svet posmatraju kroz svoje prozore najednom su приметili ptice koje su ekspresno odreagovale na novonastalu promenu. Bliže i glasnije nego ikad, prišle su ljudskim domovima koristeći svaku priliku da pevaju, da se ulepšavaju, udvaraju i grade svoja gnezda. Mnogi zatočeni građani ne svojom voljom postali su posmatrači ptica, a neki od njih zavideli su na slobodi svojim pernatim komšijama.

Ogromne promene u svakodnevnom životu, neizvesnost i strah od bolesti proizveli su kod građana stres, koji se kod nekih pretočio u agresiju prema slabijima od sebe. Iako u velikoj meri lišeni slobodnog kretanja i terenskih istraživanja, ornitolozi i ljubitelji ptica u Srbiji svakodnevno su prikupljali vredne informacije. Društvu za zaštitu i proučavanje ptica Srbije pristizale su zabrinjavajuće vesti koje su ukazivale na drastičan porast broja slučajeva ugrožavanja i stradanja divljih ptica. Međutim, ispostavilo se da je prijavljivanje kršenja zakona u vanrednom stanju uglavnom prošlo bez odgovarajuće reakcije institucija. Sprovođenje zakona u oblasti zaštite prirode nije bilo na zavidnom nivou ni pre uvođenja vanrednog stanja, te je u novonastaloj situaciji, uz velika ograničenja državnih činovnika, postalo gotovo nemoguće.

Uništavanje staništa

26.3.2020. zapaljena trska na ribnjaku kod Koluta. Izgorela velika površina.

8.4.2020. zapaljena trska na ribnjaku kod Svilojeva. Izgoreo veliki tršćak.

11.4.2020. podmetnuti požari u tršćacima Stare bare kod Sajana. Izgorelo više od 200 hektara.

16.4.2020. podmetnut požar u Petrovaradinskom ritu. Policija i vatrogasci došli brzo. Vatra ugašena.

21.4.2020. izgorela Crna bara kod Kovina. Vatrogasci nisu ugasili požar.

5.5.2020. ilegalno posećena velika površina pod trskom u Čokanskom ritu.

Masovno trovanje kod Bačke Topole

13.4.2020. pronađeni leševi 6 eja močvarica (*Circus aeruginosus*), 2 mišara (*Buteo buteo*), 4 gavrana (*Corvus corax*), 2 vrane (*Corvus cornix*), 2 svrake (*Pica pica*), 1 gačca (*Corvus frugilegus*), 1 lisice (*Vulpes vulpes*), 50 zatrovanih mamaca

16.4.2020. pronađeni leševi 1 vrane, 1 gačca, 7 mamaca

23.4.2020. pronađeni leševi 4 eje močvarice, 1 gavrana, 1 gačca, 2 vrane, 2 psa (*Canis familiaris*)

28.4.2020. pronađeni leševi 1 eje močvarice, 1 vetruške (*Falco tinnunculus*), 1 utine (*Asio otus*), 5 gačaca, 1 srne (*Capreolus capreolus*), 1 lisice, 1 psa, 5 mamaca

5.5.2020. pronađeni leševi 5 eja močvarica i 18 gačaca

27.6.2020. pronađen leš belorepana (*Haliaeetus albicilla*)

8.3.2020. ubijen mišar kod Valjeva, okačen na drvo.

16.3.2020. pronađen mrtav belorepan u Apatinskom ritu.

20.3.2020. vazdušnom puškom ubijen golub (*Columba livia f. domestica*) u Čačku.

27.3.2020. u Zeječaru, uz Timok osoba krivolovi češljugare (*Carduelis carduelis*) uz pomoć mreže i klopke.

1.4.2020. mladi jastreb (*Accipiter gentilis*) ponuđen na prodaju putem oglasnika u selu Lugina kod Medveđe.

1.4.2020. leševi otrovanog mišara i svrake pronađeni u selu Bresje kod Jagodine.

4.4.2020. u naselju Brzi Brod kod Niša pronađena aktivna klopka, kao i kavez sa divljim čičcima (*Carduelis spinus*) i zelentarkama (*Chloris chloris*).

8.4.2020. u Vrbasu vazdušnom puškom ubijena odrasla utina.

10.4.2020. klopka sa živim mamcem, čičkom, na terasi u Zaječaru.

11.4.2020. ložena vatra i progonjene bele rode (*Ciconia ciconia*) sa kotlarnice Pošte Srbije na Ubu.

12.4.2020. pronađena postavljena mreža i klopke u naselju Kovači kod Kraljeva.

17.4.2020. u Somboru u bašti osoba krivolovi češljugare.

19.4.2020. u Baljkovcu kod Kragujevca nađena klopka sa mrtvom sojkom (*Garrulus glandarius*) i grivnašem (*Columba palumbus*).

21.4.2020. U Zaječaru osoba koju je prošle godine sud novčano kaznio za krivolov ptica ponovo hvata divlje ptice pevačice u svom dvorištu.

22.4.2020. iz vazdušne puške upucana odrasla ženka utine u Batajnici.

22.4.2020. u Padinskoj Skeli ubijena 2 mladunca utine.

23.4.2020. u centru Čačka u jednom dvorištu nađeno više od 10 mrtvih golubova, obdukcija pokazala da su ubijeni iz vazdušne puške.

24.4.2020. velika klopka za ptice sa 4 žive svrake pronađena u šumi kod Kule.

24.4.2020. odrasli mužjak kopca (*Accipiter nisus*) uhvaćen u kavezu za golubove u Loznici.

24.4.2020. U Ovčanskom Sebešu kod Beograda odrasla utina ubijena iz vazdušne puške.

30.4.2020. ubijen golub vazdušnom puškom, Čukarica, Beograd.

30.4.2020. pronađena 2 ubijena gačca kod Čačka, okačeni na motke na njivi.

UBOJICA ILI UBICA I DRUGA IMENA PTICA

Voislav Vasić

Sprudnici ubojice *Calidris pugnax*

Litografija u boji: Wilhelm Kuhnert

Od čitalaca *Detlića* dobismo sledeća dva pitanja: „Interesuje nas poreklo naziva predivne čiope, i čime je sprudnik ubica zaslužio to neodgovarajuće ime?“ Eto nove prilike da se pozabavimo imenima ptica.

1.

Čiopa zaista jeste divna ptica, a njeno ime, koje je usvojeno u standardnoj srpskoj nomenklaturi, zanimljivog je porekla. Izvorno dubrovačkog. Taj se naziv pojavljuje već u *Popisu pučkijeh ptičijih imena ...u Dubrovačkoj okolici* iz pera Dubrovčanina viteza kanonika Mate Vodopića iz 1880. (Dubrovnik: Slovinac 2/III).

U Dubrovniku žive tri vrste čiope (crna *Apus apus*, siva *A. pallidus* i bela *Tachymarptis melba*), i moglo bi se reći da su čiope karakteristične ptice tog jadranskog grada i jedan od njegovih simbola. Tamo od 2003. postoji i Ekološko udruženje (udruga) koje baš zato nosi naziv „Čiopa“. Nije mi na Balkanskom poluostrvu poznato neko drugo mesto u kome svi stanovnici poznaju

čiope. I nigde one nisu toliko vidljive i izrazite, kao opipljivo prirodno nasleđe ali i kao kulturna baština. Ne samo da se pominju u dubrovačkim romantičarskim novelama iz 19. veka i u dramama i zavičajnoj ljubivoj poeziji 20. veka, nego su i tema konceptualnih dela 21. veka i savremene dečije poezije.

Crna čiopa *Apus apus*
Grafika: John Gerrard Keulemans

Meni lično najjači utisak ostavlja Ivo Vojnović koji u „Dubrovačkoj trilogiji“ (1927), u opisu scene Prvog dela „*Allons Enfants!*...“ u kući u kojoj se čuju glasovi spolja, ističe pištanje dubrovačkih čiope: ... *Sa zrakama sunca leprša po sobi čijuk crnijeh čiope što se vijuu u proljetnome vazduhu okolo Gospe i Sv. Vlahu na večernji veseli lov. I dalje: Ali starovječna tišina one kuće... prevlada ... pak čiope zakriješte kao mahnite...*

Iako u dečijoj pesmici „Čiope nad Gradom“ (Đelo Jusić na stihove Tomislava Šuljka, pevaju deca iz „Malog raspjevanog Dubrovnika“, 2007) refren glasi „Čiju-či, čiju-či, čiju-čiju-či“, reč čiope nije onomatopejska.

Dubrovački govor je specifičan, menjao se vekovima i zadržavao one reči koje su bile široko prihvaćene u narodu. Prost, naročito došljaki slovenski narod često je po sluhu usvajao romanske reči školovanih Dubrovčana, kvario ih je, ali upotrebom i sačuvaao. Jedna od takvih reči je i naša čiope.

Latinskim jezikom pisana grčka reč *κύπελος* (izgovarala se *kipselos*) u značenju lasta u najširem smislu, postala je *cypselus*, a poitalijanjena je u *cipselo* (izgovara se *čipselo*). Kako Dubrovčani obično ne razlikuju dobro *ć* i *č* već ih izgovaraju kao neki glas između ta dva, ili kako-kad, daljim kvarenjem je od *čipsela* postala *čiope*.

Kao čiope alternativni nazivi javljaju se onomatopejske imenice pištara, pištarka, pištatica, piščara, piščavac, piščavac. Naravno, i mnoge druge ptice pište, pa je zato naziv čiope mnogo izrazitiji. Zbog srpastih krila, kod starijih autora se javljaju i nazivi izvedeni od danas gotovo zaboravljenih poljoprivrednih alatki kao što su srp i kosir (kosijer, kosjer).

2.

Slažem se da ubica nije odgovarajuće ime za sprudnika čiji je naučni naziv *Calidris (Philomachus) pugnax*. On se međutim i ne zove ubica nego ubojica, ne u značenju *onaj koji je počinio ubistvo*, nego *onaj koji je sklon borbi, koji se lako potuče s drugim, koji traži kavgu, pršljivac*.

Naziv je knjiški, nastao je prevodeњem grčke reči *φιλόμαχος* na latinski kao ime roda *Philomachus*, sa značenjem *borboljub, onaj koji je sklon borbi*, i latinskog imena vrste *pugnax* koja opet znači *onaj koji se bori*. Ime vrste dao je Line, a ime roda nemački prirodnjak Vlaho Merem (*Blasius Merrem*) 1804. Naučna imena roda i vrste data su zbog jedinstvene odlike tog sprudnika da se mužjaci bore na posebno odabranim i donekle uređenim bojištima (borilištima) na kojima zauzmu i brane svoju mikroteritoriju gde ženke dolaze da bi se s njima parile. Za borbe nisu posebno naoružani, ali jesu kostimirani naročitim perjanim oglavljima koja služe i za razlikovanje dveju kategorija boraca. U borbama po pravilu nema krvi.

Da je naziv knjiški, da nije iz narodnog govora, vidi se po tome što se sprudnici ubojice ne razmnožavaju u našim krajevima, nego dosta severnije, pa kod nas i ne ispoljavaju svoju ubojičavost, ratobornost i pršljivost. Zato se čitaoci *Detlića* i čude takvom imenu.

Od 19. veka u knjigama se za ovu pticu koristi i ime pršljivac (i pržljivac,

Obična grmuša *Sylvia communis*

Grafika: John Gerrard Keulemans

prznica) koja ima isto značenje, ali je ta reč u savremenom govoru skoro izašla iz upotrebe. U literaturi se paralelno pojavljuju i nazivi izvedeni iz asocijacija na ta perjana oglavlja, kao, na primer, ogrličar i grličar. Tu je isti problem, veoma mali broj mužjaka, dok je kod nas, ima ukrasno perje koje izgleda kao ogrlica (pa ni kao grlica).

3.

Ne izazivaju nedoumice samo neobični nazivi ptica. Ponekad su baš **obična** imena ta koja zbunjuju. Iako su se autori standardne Srpske nomenklature trudili da u nazivu neke vrste ptice izbegnu atribut obični, -a, -o, ipak je ostalo dovoljno takvih da mogu da zasmetaju ljubiteljima ptica. Zašto je na primer *Phoenicurus phoenicurus* obična crvenrepka? Da li je ona svuda obična, dakle češća ili redovnije od crne crvenrepke *Phoenicurus ochruros*? Ili je crna iz nekih razloga neobična? Slično je i sa običnom travarkom *Saxicola rubetra*, dočim je *Saxicola torquata* neobična jer je crnoglava!

U Srbiji je od svih grmuša roda *Sylvia* najrasprostranjenija i ima naj-

veću populaciju, najčešća je dakle i najobičnija *Sylvia atricapilla*. Ali ona se ne zove obična nego crnoglava grmuša! Naprotiv, obična grmuša je *Sylvia communis* koja je deset puta ređa, malobrojnija i manje rasprostranjena!

Atribut obična je u sva tri slučaja upotrebljen iz nevolje, ne kao stepen učestalosti, nego da označi odsustvo upadljivih spoljašnjih odlika za prepoznavanje, kao što je, na primer, crna glava. Ali ni tu nije mukama kraj. Vrlo, vrlo retko u Srbiji se pojavljuje sredozemna grmuša *Sylvia melanocephala*, mnogo crnje glave od crnoglave grmuše *S. atricapilla* koja zapravo ima samo crno teme, kao kopicu. Tako imamo dve crnoglave od kojih je jedna sredozemna crnoglava, a druga samo crnoglava. U Hrvatskoj su to rešili tako što su ovu s crnim temenom nazvali crnokapa grmuša. Tačan, ali malo nategnut, a možda i jezički nekorektan naziv, budući da ne postoji pridev koji glasi kap, -a, -o.

Muke s imenima ptica. Ali nastavite da pitate i pišete *Detliću*. ■

PTICE PIROTA – KOMPENZACIONI BAZEN

Ivan Medenica

Zavod za zaštitu prirode Srbije, 2019.

Marko Tucakov

Zaveden nedavnim pokušajima objavljivanja preglednih knjiga o pticama koje nose nazive pojedinih lokalnih upravnih središta, čitalac ushićeno može da pomisli, barem prema naslovu na korici, da je dobio knjigu o pticama cele teritorije grada Pirota, koja obuhvata raznolika staništa Pirotske kotline (doline Nišave) i južnog dela masiva i obronaka Stare planine u Srbiji (sa Vidličem). Ipak, naslov se menja na prvoj „radnoj“ stranici knjige i pretvara u naslov pod kojim je ova ornitološka knjiga katalogizovana u Narodnoj biblioteci Srbije. Dakle, autor nije istraživao ptice na geografski velikom području, nego na majušnom delu pirotskog kraja, veštačkoj akumulaciji staroj tri decenije, koja je nastala za potrebe funkcionisanja Hidroelektrane „Pirota“, površine jedva nešto veće od 23 hektara. To otkriće, naizgled, obeshrabruje.

„Prevara“ s kojom su nas suočili autor i izdavač, ipak, pretvara se u iznenađenje. Na ovom vodenom staništu, retkoj stajačoj vodi u jugoistočnoj Srbiji, ako se izuzme ogromno Zavojsko jezero, ptice su beležene u periodu kada je autor sticao i usavršavao svoje raspoznavanje ptica i finese njihove ekologije, istovremeno se, baš zbog ovog jezera i ptica na njemu, zaljubljujući u prirodu. Taj period trajao je deceniju i po, no, kako to neretko biva kod naših istraživača ptica, Medenica prvo podatke nije uopšte beležio, zatim ih je beležio nesistematično, što je vremenom usavršavao, da bi konačno obilno koristio online baze podataka. Kada se 222 vrste ptica, koliko je za sada zabeleženo na ovom mestu, stave u okviru poznavanja fauna pojedinih vodenih staništa u Srbiji, broj postaje respektabilan i odjednom svrstava Kompenzacioni bazen u zvučna ptičarska mesta u Srbiji. Tako i treba, jer ovaj prostor, sudeći prema pročitanoj Medeničinoj knjizi, to i zaslužuje.

Sakupljanje podataka i njihovo predstavljanje kao liste vrsta obnovilo je neke od naših poželjnih metodoloških starina. Najupečatljivije su Matvejevljeve „učestalost“ i „obilje“ vrsta, kao pokušaj da se njihovo prisustvo kvantifikuje a dobijeni brojevi porede radi izvođenja zaključaka o mestu i vrednosti ovog lokaliteta u odnosu na druge. Na kraju popisa vrsta, kod svakog reda predstavljene su krivulje ovih dvaju parametara tokom godišnjeg ciklusa, te datum i brojnost prvog beleženja i maksimalne brojnosti, za svaku vrstu. Svaka od njih opisana je srpskim i naučnim nazivom, fotografijom, fenološkom duži koja služi da predstavi periode godine kada je ptica beležena i njenu učestalost, te skromnim tekstom u kome se opisuju kategorije: „opis“, „ekologija“, „ishrana“ i „status“. Informatički iskorak ove „lokalne faune“ je što je svaka vrsta predstavljena i QR kodom čijim skeniranjem, putem adekvatne mrežne aplikacije, čitalac može postati i slušalac oglašavanja predstavljene vrste.

Odmah treba reći – ova knjiga je odlična za poznavanja migratorne faune, a za migraciju je ovaj lokalitet daleko značajniji u odnosu na period gnežđenja. Gneždaricama je posvećena daleko manja pažnja, a posebno je

upečatljivo da popisnih spiskova ptica nije ni bilo u drugoj polovini juna, prvoj polovini jula, dok ih je tokom leta bilo jako malo. U objašnjenju metodologije nije ni navedeno kako su utvrđeni pojedini gneždeći statusi, iako se spominju u diskusionom delu „visoki gneždeći kodovi“ za pojedine vrste. Ipak, autor je nekako došao do 34 vrste gneždarica, među kojima raduje potvrđeno gnežđenje kratkoprstog kopca (*Accipiter brevipes*), no ne manje i, recimo, sivog voljića (*Iduna pallida*). Istraživačima mogu biti zanimljive visoke martovske učestalosti nekih vrsta koje smo u severnim krajevima Srbije, u Vojvodini, navikli da dočekujemo u aprilu. Fotografije su veoma kvalitetne, no ipak je mali broj načinjen na ovom lokalitetu. Veoma čudi činjenica što se autor odlučio da na naslovnu stranu stavi fotografiju zlatnog vivka (*Pluvialis apricaria*) koji je ovde viđen samo jednom.

Da zaštitar ptica, kakav je nesumnjivo autor ove knjige, već pri samom pisanju ne može a da ne razmišlja o ugroženosti ptica, pritiscima i pretnjama po njihova staništa i eventualnim potezima koje je potrebno učiniti da bi ptice bezbedno boravile na ovom mestu, pokazuje i knjiga *Ptice Pirota*. Ona time, međutim, otvara (ili produbljuje) i bitno pitanje: kako na vodenim staništima striktno tehničke namene, gde je sve pod kontrolom upravo te projektovane namene, kao što je ovo, ispoštovati stroge norme zaštite ptica koje propisuje nacionalno i međunarodno zakonodavstvo? Imajući u vidu da svedočimo već dugo ekološkom apsurd – da su najvrednija vodena staništa u Srbiji (s najviše vrsta) privredni hidrološki objekti kojima se planski upravlja, ova bi se knjiga mogla svrstati u red publikacija koje potvrđuju da stručnjaci u zaštiti prirode ne smeju da izbegavaju rešavanje tog pitanja. ■

PTICE U HERCEGNOVSKOM RJEČNIKU ROMANIZAMA

Marina A. Stanišić

Herceg Novi, 2018.

Voislav Vasić

Nedavno sam došao do *HercegNovskog rječnika romanizama – sjeverozapadni dio Boke kotorske, Južna regija Crne Gore*, objavljenog u Herceg Novom 2018. Sve romanizme u *Rječniku*, a ima ih oko 6000 autorka je, po sopstvenim rečima, prethodno čula na obali, u gradu, u planinskim i priobalnim selima, sećala ih se iz razgovora svojih starijih, nalazila ih u pismima, bokeljskim knjigama. Recenzenti ističu Marinu Stanišić kao samopregornog istraživača i očuvatelja jezičkog blaga koje brzo nestaje. I zaista, iza autorka ne stoji nijedna od velikih ustanova, nikakva akademija, institut niti katedra. Štampanje su skromno pomogli opštinski Sekretarijat za kulturu i obrazovanje, jedna javna i tri privatne firme. I po drugi put, zaista, *Rječnik* je kapitalno delo među priložima zbirnog ili kolektivnog pamćenja jezičke raznovrsnosti, vrednosti koja je ugrožena koliko i biološki diverzitet. Može se slobodno reći da je Marina Stanišić svojim *Rječnikom* bacila pojas za spasavanje hercegNovskog i bokeškog govora. Da ne ode *a fondo*.

Za čitaoce *Detlića* biće zanimljivo da je u *Rječnik* ušlo četrnaest naziva ptica koje je Marina Stanišić našla kao romanizme u hercegNovskom govoru. Tu su zajedno i divlje, i kaveske, i ukrasne, i domaće ptice (*batokljun, bekaca, cip, faganel, faraonka / faraunka, frzelin, galina, grdelin, kanarin, lugarin, papagao, rondun, tukan, verdun*). Posredno, to je onda i jedan mali spisak ptica Herceg Novog, odnosno Boke, odnosno Južne regije Crne Gore. Za svaki naziv dati su naglasci za izgovor u prvom i drugom padežu, rod reči, zatim naučni naziv, poreklo reči, uobičajeniji narodni sinonimi, kratka dijagnoza vrste, bionomski opis sa rasprostra-

njenjem i fenologijom i po dva primera upotrebe naziva. Kako to izgleda, može se videti na sledećem primeru:

ròndùn, -úna *m* (*Apus apus* L. *it.* rondone) crna čiopa, pištalica, vrsta ptice nalik lastavici, ali nisu u srodstvu. Rasprostranjena je u Evropi, Aziji i sjevernoj Africi. Krila su joj duga, a noge tanke i kratke. Kao i većina selica, boravi u našim krajevima od aprila do jula, kada se vraća u tropske krajeve. Ova odlična letačica hvata svoju hranu, insekte, u letu; „Je li ono ròndùn ili lastavica?“ „Biće da je ròndùn, prebrzo leti.“

Zanimljivo je da *ròndúna* nema u *Ornitološkom rečniku Matice srpske* (Novi Sad 2016), iako su tamo romanizmi obilato zastupljeni.

Među romanizmima se našao i batokljun, čiju etimologiju autorka *Rječnika* nalazi u italijanskom glagolu *battere* (udarati, lupati maljem). Petar Skok, međutim, u svom *Etimologijskom rječniku* iz 1971. (Zagreb: JAZU) smatra da je u osnovi praslovenska reč *bat* u značenju malj, teška alatka koja razbija i mrvli. Svodi se na isto, ali nekako mi se Skokovo tumačenje čini verovatnijim u složenici sa -kljun.

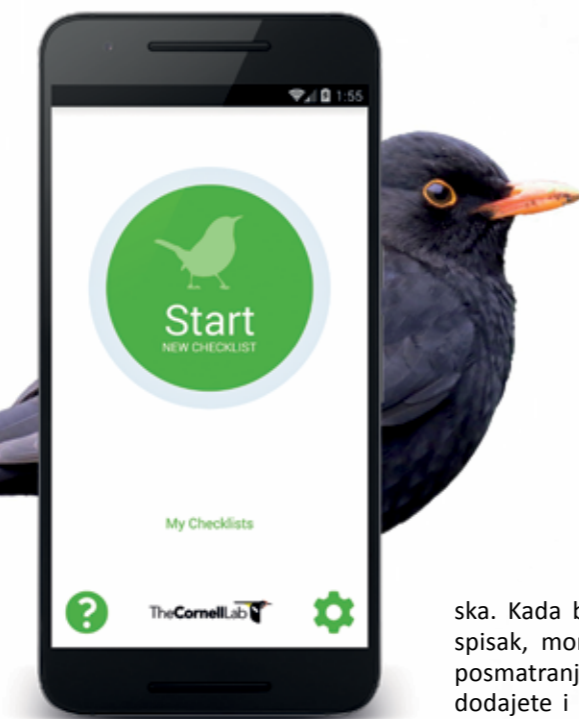
Skrećem pažnju čitaocima koji nisu zainteresovani samo za ptice i za šarm melodičnog južnjačkog govora, da se u *HercegNovskom rječniku romanizama* Marine Stanišić čuva i obilje drugih zoonima i fitonima živopisnih predela Boke kotorske. Uz riznicu čarobnih reči bez kojih se ne može opisati more, život u moru i na moru, pa ni jela koja se na moru i kraj njega spremaju. ■

eBIRD U GRADU

Željko Stanimirović

Sredinom 2013. godine, kada smo već svi uveliko koristili internet na desktop računarima kao da smo se sa njima rodili, a smartfon mobilni telefoni još nisu bili u svačijoj ruci, portal *eBird* me je među drugim opcijama za unošenje posmatranih ptica privukao svojim *user-friendly* interfejsom, a to znači da je bilo lako uneti svoje podatke: spisak vrsta ptica imao je po kvadratić ispred svakog imena i mogli ste odjednom da unesete broj primeraka za svaku od 10, 15, 20 itd. vrsta ptica koje ste jutros videli u lokalnoj park-šumi (u mom slučaju Bajfordova šuma na Banjici) i završite posao, pa možda i da ponovo skoknete u prirodu, umesto da se mučite i prvo popunjavate celu stranicu podataka o velikoj senici (*Parus major*), snimate je, otvarate i popunjavate novu stranicu o običnom kosu (*Turdus merula*) i tako sve do podivljalog domaćeg goluba (*Columba livia domestica*), za koga najverovatnije nije ni postojala opcija u padajućem meniju. A sada zamislite da ste na putu do kuće prošli kroz još 2–4 staništa/lokaliteta i da i tih nekoliko desetina pojedinačnih unosa treba da ukucavate jedan po jedan, sa svim podacima o datumu, lokaciji itd.; to traje duže nego samo ptičarenje.

Vreme je prolazilo i *eBird* mapa Beograda postepeno se popunjavala onim malo većim markerima koji označavaju da je neki lokalni parkić sada *hotspot*, i da ima svoju stranicu na kojoj možete da vidite koja vrsta se viđa u koje doba godine, u obliku lepih grafika-histograma. Portal *eBird* uveo je opciju da vam se prvo ponudi spisak od dvadesetak ptica koje

ste najverovatnije videli i zabeležili, tako da ste odmah mogli da primetite da ste taj put videli nešto retko i da u komentaru dopišete malo više podataka koji će jednog dana možda nekome koristiti. Ponekad ovaj spisak ume malo da nervira jer je sasvim logično da je sojka (*Garrulus glandarius*) koju ste videli i prošle nedelje na istom mestu usred gnezdilišne sezone stanarica i da nije neočekivana, ali onda shvatite da taj spisak pravimo mi sami. Svaki put kada unesemo spisak iz nekog parka, baza podataka preračunava koliko je nešto očekivano. Dotična sojka nije bila često beležena zato što niko od korisnika *eBirda* u prvoj sedmici aprila nije ni posetio Topčider, nego je softver vukao podatke od najbližeg posećenog mesta a to je Čukarički rukavac, pa je spisak očekivanih vrsta bio ispunjen patkama, barskim kokama i belim pliskama.

Kako koristiti *eBird* na mobilnom telefonu u gradu? Prvo treba dobro upoznati kako unos podataka u *eBird* funkcioniše. Svaki podatak je pridružen jednoj lokaciji, koju možete da birate na nekoliko različitih načina. Moja taktika je da se potrudim da redovno posećujem svaki parkić, pa ih imam u spisku nedavno posećenih lokacija. Čim zakoračite u neki gradski hotspot (trudimo se da svaki park dobije svoj), otvorite novi spisak i automatski mu se pridružuje i datum i vreme početka pravljenja spi-

ska. Kada budete želeli da pošaljete spisak, moraćete da izaberete vrstu posmatranja: da li ste se kretali (onda dodajete i dužinu putanje, koju, ako često posećujete neki park, uskoro znate i napamet), ili ste stajali na jednom mestu tj. u krugu od trideset metara (pogodno za autobuske stanice), ili je to slučajno posmatranje (ako ste pticu videli iz gradskog prevoza ili automobila u pokretu). Kada dodate broj posmatrača i pritisnete taster da automatski izračuna ukupno vreme ptičarenja na lokaciji, možete odmah da pošaljete spisak (pazite da se ne prevarite pa pošaljete nedovršen spisak jer ćete morati još dva ili tri puta da kliknete da biste mogli da ga menjate – opet vrlo *user-friendly*).

Uvek se trudite da vaši podaci budu što tačniji i što precizniji. Teško da ćete iz autobusa sa zatvorenim prozorima moći da čujete ptice koje pevaju iz žbunja dok vi pravite belešku o gaćcima (*Corvus frugilegus*) koji prilježno proučavaju travnjak između dve trake autoputa. Takva posmatranja označite kao slučajna. Istu opciju birajte kad god niste imali vremena da zastanete i napravite spisak svih vrsta na lokalitetu (dešava se i to, nešto krene da viče iz šume baš dok pričate telefonom ili gledate na televiziji epizodu o prevratu u čoporu hijena ili mešate luk u tiganju da se karamelizuje).

U doba razmnožavanja trudite se da za svaku vrstu unesete najviši gnezdilišni kod koji ste primetili tokom te određene posete lokaciji. Kod goluba grivnaša (*Columba palumbus*) to je često kod C (njegov karakteristični klizeći let), kod slavuja (*Luscinia*

meigarhynchos) S7 (mužjak peva duže od nedelju dana iz istog žbuna), a u nekim slučajevima i samo H (ptica je prisutna u odgovarajućem staništu u periodu gnežđenja). Kako gnezdilišna sezona odmiče, sve češće će se pojavljivati kod FL (poletarci izleteli iz gnezda). Domaći golub i gugutka (*Streptopelia decaocto*) će vam pomoći da gnezdilišne kodove unosite cele godine.

Ljudi često ne znaju šta činiti sa pticama koje nisu uspeli da identifikuju, do vrste. *eBird* nudi i opcije *spuh* i *split*. Split opcija ima imena dve vrste sa kosom crtom između njih, npr. juvenilni galebovi (*Larus cachinnans/michahellis*), koji preleću pa ne možete da im vidite karaktere (ali važno je da se zna koliko je galebova ukupno bilo), ili jedan od puzića (*Certhia brachydactyla/familiaris*), dok *spuh* opcija ima ime roda ili familije i iza njih reč sp. Na ovaj način možete da budete mirni jer ste stvarno prijavili sve ptice koje ste videli.

Ukoliko ste primetili pticu za koju vam softver kaže da je neobična, napišite kratak komentar. Nekada se pojavljuje i čudni crveni trougao upozorenja, ali se nemojte plašiti. Najverovatnije ste slučajno pritisnuli ime vrste koja ne živi u našim krajevima (ili ste bili na Zemunskom keju i naišli na ogromno jato labudova grbaca *Cygnus olor*).

Dobra stvar s malim gradskim hotspotovima je to što u jednoj šetnji možete da nanižete i do desetak njih dok hodate od jednog parka do drugog, i da svi ti podaci odmah budu zavedeni u bazi podataka čim ih pošaljete. Može da nam izgleda prilično nevažno što u nekom parku živi sedam vrsta ptica a još neke periodično prolaze, ali kao što nam je situacija sa vrapcima pokućarima (*Passer domesticus*) pokazala, niko nije znao koliko je vrabaca prethodno uopšte bilo na kom mestu. Zato je svaki vaš podatak vredan za nauku i zaštitu prirode.

Proučavajte već postojeće podatke o oblasti koju želite da posetite. Grafici će vam pokazati kada se pojavljuju zimski gosti na hranilicama, kada koja vrsta počinje da peva u proleće i kada prestaje (slavuj prestane krajem juna, crnoglava grmuša *Sylvia atricapilla* peva kroz ceo jul). Videćete i za koju sedmicu nema podataka pa će vam to biti podstrek da izađete i napravite spisak baš tada sa tog mesta.

Na *eBird* možete da dodate i svoje fotografije ptica sa određenog izlaska na teren (za sada samo sa desktopa kad dođete kući), i da ocenjujete postojeće slike. Na taj način će u ilustriranom spisku vrsta na početku biti one najlepše slike. Istovremeno ćete saznati i koji drugi ptičari redovno posećuju vaše izabrano područje. Čitava *eBird* aplikacija prevedena je na srpski (koji treba da izaberete kao željeni jezik u svom nalogu) tako da nećete imati problema sa nepoznatim stranim rečima.

Nabavite naša izdanja

KNJIGE
Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008-2013. - 1.000,00 din.
Ptice Srbije: kritički spisak vrsta - 1.000,00 din.
Crvena knjiga faune Srbije III - PTICE - 3.500,00 din.

BROŠURE
Veliki sokolovi Srbije - 150,00 din.
Kućice i hranilice za ptice - 150,00 din.

MAGAZINI I ČASOPISI
Ciconia - 300,00 din.
Detlić - 200,00 din.

POSTERI
Sove Srbije (50x70cm) - 100,00 din.
Ptice na hranilici (50x70cm) - 100,00 din.
Grabljivice Evrope (70x100cm) - 250,00 din.

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

LEICA NOCTIVID 10x42

Tekst i fotografije: Aleksandar Topalov

„Najbolji dvogled koji smo ikad napravili“

Ovom rečenicom Leica je u avgustu 2016. predstavila Noctivid, dvogled sa šarkom otvorenog tipa (open bridge, revolucionarni dizajn s kojim smo se prvo sreli kod Swarovski EL serije). Ovaj izveštaj pišem nakon skoro tri godine intenzivnog korišćenja Noctivida tako da se može reći da sam imao dovoljno vremena i prilika da uvidim sve prednosti i nedostatke koje ovaj dvogled poseduje. Korišćen je u najrazličitijim klimatskim oblastima i uslovima (od kišnih tropskih šuma, preko suvih vreljih pustinja, do morskih obala gde vetar nosi slanu vodu).

ŠTA STOJI IZA IMENA

Ptica, tačnije sova kukumavka bila je inspiracija za Leica Noctivid. Kao što je poznato, sove vide veoma dobro u uslovima slabog svetla, što je možda i

najvažnija karakteristika Noctivida. U zahtevnijim periodima dana, u sumrak i svitanje, ovaj dvogled zaista opravdava svoje ime. Slika je svetla i čista. Imao sam prilike u više navrata da posmatram sove u tim kratkim vremenskim intervalima, od momenta kad izađu iz gnezda do momenta kad polete u noć. Poređenjem sa dvogledom drugog proizvođača, razlika je znatna. Noctivid daje kontrastniju, oštrijiju sliku sa savršenom reprodukcijom boja. Sposobnost skupljanja svetla je ogromna. To više nije samo prepoznavanje oblika u mraku, vi, zapravo, vidite mnoštvo detalja!

Za sve kojima znači tih pola sata ujutru i uveče i koji uživaju u posmatranju sova i drugih noćnih ptica, ova karakteristika ima ogroman značaj. Za mene je samo ovo bio dovoljan razlog da zadržim ovaj dvogled kao primarni.

U RUCI

Ergonomija – „Nauka koja se bavi dizajnom proizvoda tako da oni najbolje budu prilagođeni ljudskom telu“.

Za mene je dvogled najvažniji deo opreme kada sam na terenu, daleko ispred durbina. Dvogled može da poseduje sve najbolje karakteristike koje novac može da kupi, ali ako ne leži kako treba u ruci, onda je to samo skupa dekoracija. Iako sa svojih skoro 900 grama ne spada u kategoriju lakih dvogleda, Leica Noctivid je neverovatno lagan u ruci.

Poseduje šarku otvorenog tipa što omogućava da prstima obavijete kućište prizme. Takav dizajn olakšava držanje jednog od objektiv dok vam je druga ruka slobodna. S obzirom na to da često po ceo dan provedem na te-

renu, dizajn šarke otvorenog tipa pokazao se kao najbolji jer sve vreme mogu da držim dvogled u ruci, bez umaranja. Shodno tome nema iznenađenja, nijedna ptica neće pobeći a da je ne vidim kroz dvogled.

Noctivid je veoma dobro izbalansiran. Kompaktnije građe i dužinom od oko 150 mm, znatno je kraći od kompetitivnih modela drugih proizvođača, čime je postignuto smanjenje zamaranja pri nošenju. Iako je površina dosta glatka, ovakvim nošenjem dvogled mi nijednom nije iskliznuo iz ruke za ove tri godine.

Kapci na sočivima su **twist-up** tipa, sa četiri pozicije. Četvrta pozicija zapravo je vraćanje korak unazad, što moram priznati da je malo neobično i lično ne vidim svrhu toga. Takođe su relativno kruti u poređenju sa drugim dvogledima. Odstojanje od oka je 19 mm što je veoma izdašno.

Fokuser je mali ali brz i mek što je jako važno za ptice u letu ili bliski fokus. Dioptrija se podešava izvlačenjem fokusera. Ovo, zapravo, vidim kao mali nedostatak, jer mi se u više navrata desilo da slučajno izvučem fokuser prilikom korišćenja. Nije strašno ali ume da zasmeta. Bliski fokus je 1.9 m što je idealno za posmatranje ptica i leptira.

Leica već decenijama koristi tehnologiju AQUADURA u cilju zaštite svojih dvogleda, čije optičke komponente su izložene vodi, prašini i drugim uticajima. Imao sam prilike da testiram u najrazličitijim uslovima koliko ovaj premaz (ili premaz uopšte) štiti i koristi.

Kad god sam na terenu, uvek skinem poklopce okulara i ne vraćam ih sve do povratka, jer ptice ne čekaju na nas, moramo biti brzi. Loša strana ovoga je što je optika sve vreme izložena spoljašnjim faktorima. U kišnim šumama tropskog pojasa, kao i u vlažnim prastarim šumama južne hemisfere, kakve nalazimo u Patagoniji ili na Novom Zelandu, najveći neprijatelj optike je vlaga. Kako kročite unutra, sočiva počinju da se magle. Kako bih uporedio, poneo sam dvogled drugog proizvođača koji nije imao zaštitu i, naravno, kako sam i očekivao, počeo je vrlo brzo da se magli. Prak-

tično dvogled postane neupotrebljiv. S druge strane Noctivid je ostao čist sve do kraja. U pustinjskim predelima udari vetra nanose pesak koji može da ošteti optiku, isti slučaj je i na morskoj obali gde vetar nanosi slanu vodu koja izjeda premaz. U oba slučaja dvogled je ostao neokrtnjen. Štit koji pravi premaz odoleo je spoljnim uticajima. Naravno, ne treba zanemariti da svako izlaganje optike utiče na premaz tako da on vremenom postaje sve slabiji. Leica nije izuzetak. Samo je pitanje koliko je kvalitetan premaz i kako je nanet, jer to, zajedno sa čestim izlaganjem, određuje vek trajanja.

Noctivid je bio podvrgnut rigoroznim testovima u najrazličitijim klimatskim uslovima

KROZ SOČIVO

Jednom rečju, savršenstvo! Ništa manje se i ne očekuje od brenda kao što je Leica. Ovo je definitivno dvogled s najboljim kontrastom koji sam imao prilike da koristim. Ima tu kristalnu jasnoću koju imaju samo najbolji, pogled koji je predivan, ujedno i zarazan. Jedini nedostatak, što je uobičajeno kod Leice, jesu aberacije van ose. Zapravo polje jeste ravno i oštro sve do, otprilike, poslednjih 20%, nakon čega progresivno postaje mekše iako je ivica i dalje upotrebljiva. Vidno polje je 112 m na 1000 m.

Kako bi smanjili odblesak, proizvođači su objektiv duboko pozicionirali, a ispred stakla je postavljen još i matirani prsten.

SPECIFIKACIJE

Odstojanje od oka: 19 mm
Vidno polje (FOV): 112 m@1000 m
Vodootporan: DA (do 5 m dubine)
Bliski fokus: 1.9 m
Težina: Leica tvrdi 860 g; izmereno 890 (s poklopcima za okulare)
Veličina: 150 mm
Cena: 2500 EUR
Dodaci: poklopci za okulare, torbica, traka za nošenje oko vrata, krpa za čišćenje

<https://en.leica-camera.com>

PRESUDA

Da li Noctivid zaslužuje da nosi etiketu najskupljeg dvogleda u svojoj klasi? To ostaje pitanje za razmatranje, ali sa sigurnošću mogu da kažem da je ovo, ako ne najbolji, onda među najboljim dvogledima trenutno. Ono što je mene privuklo i što sam već duže vreme s nestrpljenjem čekao, to je dvogled koji je ciljano dizajniran i proizveden za ptičarenje. Noctivid je smišljen sa jednim ciljem: ptičarenje!

JEDNO ORNITOLOŠKO DELO IZ SREDINE 19. VEKA

Ogled Francesca Lanze o zdravstvenim i prirodoslovnim prilikama antičkog grada Narone iz 1842. godine. Priredile (Urednice) Jasmina Mužinić i Stella Fatović-Ferenčić. Zagreb 2013: HAZU i Urednik d.o.o.

Voislav Vasić

Franeško Lanca (*Lanza*) je dalmatinski Italijan, lekar i prirodoslovac pozno-baroknog sveznalačkog profila, markantna i regionalno uticajna ličnost u nauci, prosveti, zdravstvu i politici sredine 19. veka. Živeo je i delovao u Kraljevini Dalmaciji koja je bila habzburška krunska domena sa italijanskim kao zvaničnim jezikom. Austrija je u Lancino vreme bila komplikovana složena (to su dva pojma) polisistemska, višeeetnička, raznokonfesionalna i multikulturna carevina.

Jasmina Mužinić, ornitolog, i Stella Fatović-Ferenčić, istoričar medicinskih nauka, objavile su kritičko izdanje Lancinog dela dugog naslova *Saggio storico statistico-medico sopra l'antica città di Narona e lo stato presente del suo territorio corredato di alcune inedite antiche iscrizioni e di una carta topografica litografata di Francesco Lanza*. U njemu se nalazi jedan od najstarijih faunističkih pregleda ptica Dalmacije, odnosno Donje Neretve, dragocen za proučavanje ptica Balkanskog poluostrva, i Hrvatske u današnjim granicama. Ta knjižica je izvorno objavljena 1842. u Bolonji, u poznatoj štampariji Đakopa Marsilija (*Marsigli*). Čitaocima prvih *Detlića* možda je poznat još slaviji Bolonjez iste loze, Luidi Marsilji, prvi naučnik koji je proučavao ptice Balkanskog poluostrva i Srbije u 17. veku (*Detlić* br. 3 iz 2010).

Francesco Lanza - portret sa zajedničke fotografije Dalmatinskog sabora 1870. godine.

Ovo kritičko izdanje Lancinog dela sadrži preštampani original (*pretisak*) i prvi hrvatski prevod, čime je taj retki spomenik ornitologije postao pristupačniji i u drugim delovima teritorije nekadašnje Jugoslavije.

Lanca svoju raspravu počinje uvodnim opisom područja ušća Neretve i donjeg dela njene doline, kao i njene starije istorije, od ilirskog moćnog vojnog i trgovačkog centra, preko rimskog pokoravanja, upada strašnih Avara, invazije Srba Neretljana koji će vekovima gusarenjem zagorčavati život i trgovinu svima, a naročito Mlecima, sve do njihove konačne pacifikacije. Zatim slede statistički podaci, geografski opisi, uključujući i podatke o stanovništvu. Ptice, ostale životinje i biljke su opisane u poglavlju naslovljenom kao *Plodovi zemlje*. Drugi deo knjige nazvan je u prevodu *Nezdrav uticaj (Influenza morbosa)*. On se tiče bolesti koja u naseljima na ušću Neretve stalno vladaju, tako da je i sam Lanca morao da skрати svoj boravak tamo jer se razboleo. Nama se danas diže kosa na glavi kad shvatimo koliko lekari u 19. veku nisu ništa znali o malariji i dizenteriji, nego su, poput doktora Lance, sve lečili pijavicama, puštanjem krvi i sredstvima za čišćenje. I obrnuto, moramo da se divimo napretku medicine u 20. veku.

Odmah se na početku Lanca strasno lansira u rasprave o natpisima na kamenim pločama preteklim od slavnog rimskog grada Narone. Pažnju mi je ipak privuklo Lancino citiranje natpisa na kojem se pominje rimski kolonijalni službenik po imenu *Lucius Vladimirus*. Koliko znam, Sloveni su tamo došli tek u 7. veku, kada nikakve rimske kolonije tamo odavno više nije bilo (od 6. veka tim područjem je vladala Vizantija). Obračunava se Lanca u polemičkom tonu s ranijim tumačima poznatih inskripcija, a zatim s ponosom objavljuje i neke dotad nepoznate, a koje je on otkrio.

Kao i te drevne natpise uklesane u kamenu, tako i sve stare ornitološke izvore, pa i ovu Lancinu knjigu objavljenu u pretprošlom veku, moramo oprezno koristiti, ne kao savremenu stručnu građu, nego kao spomenike sa zapisima koje tek treba odgonetati i tumačiti.

Josipu Balabaniću, biologu i teologu, nije bilo lako da prevodeći savlada Lancin arhaičan izraz i kolebljiv stil, a

mestimično je upadao i u bezizlazne leksičke probleme. Pedantniji čitalac se zato mora često obraćati originalu radi upoređenja dva teksta. Nije Balabanić našao rešenje ni za nazive ptica, pa je opisni deo naziva prevodio doslovce, neke italijanske nazive zamenjivao modernim hrvatskim standardnim ornitonimima, a povremeno bi sasvim položio oružje. Tada bi jednostavno u hrvatski prevod preneo italijansku, po pravilu dijalekatsku, reč za koju nije našao značenje. Očigledno je da nije dovoljno bio opremljen rečnicima. Tako, na primer, u prevodu stoji „Cocale morski ribar“, a i sve ostale vrste galebova imaju kod Lance to venetsko ime *cocale* (čita se kokale) koje je prevodiocu ostalo nerazumljivo. A i inače, gde god je mogao pravio je početničke greške (npr. pridev *selvaggio*, -a dosledno je pogrešno prevodio kao šumski, umesto divlji, pa smo dobili šumske labudove, šumske guske itd.). Ne može mu se oprostiti ni nemar u prenošenju tekstova latinskih natpisa u hrvatski prevod.

I pored toga, kritičko izdanje Lancine knjige je od vrhunskog značaja za istoriju ornitologije Balkanskog poluostrva. Koliko je dragocen pregled ili spisak ptica Donjeg Poneretvlja, govori već sam broj zabeleženih vrsta, čak 225! I kad se Lancino shvatanje pojedinih vrsta uskladi sa današnjom klasifikacijom, i kad se očiste neke pogreške i dubioze, ipak ostaje slika jedne vrlo bogate lokalne ornitofaune. Takvi su stari pregledi od sve veće vrednosti za rekonstrukciju poželjnog stanja raznovrsnosti ptica s kojim bi se mogli porediti rezultati današnjih napora u njihovoj zaštiti. Inače, knjiga i jeste jedan od rezultata rada na projektu HAZU „Ptice i čovjekova dobrobit: ornitološki modeli zaštite“ (Jasmina Mužinić).

Među mnogim su zanimljivostima i neki od donjeneretljanskih slovenskih naziva ptica koje je Lanca zabeležio. Nažalost, sastavljači Matičinog Ornitološkog rečnika (Novi Sad 2016) nisu ih uzeli u obzir, i pored blagovremenog upozorenja. Tako nisu saznali da je Lanca možda bio prvi koji je na sasvim određenom jezičko-geografskom području zapisao naziv *krstaš* za jednog orla (Vuk u Rječniku iz 1818. ne navodi za krstaša gde ga tako zovu).

Od Rasprava (tako se zovu kritički prateći članci) pažnju privlači ona Jasmine Mužinić pod nazivom *Lanzin popis u Reiserovu djelu Ornīs Balcanica*. Autorka uočava da je Rajzer u toj čuvenoj knjizi na neobičan način prikazao Lancine podatke: da je izostavio čak 20 Lancinih vrsta, a neovlašćeno dodao šest kojih u originalnoj knjizi nema. Jasmina Mužinić odmerava svaki slučaj posebno i izjašnjava se o pretpostavljenim razlozima takvih Rajzerovih postupaka.

Otmar Rajzer, najveći balkanski ornitolog po *Detliću* br. 7 iz 2012, zaista nije bio bez greške i mane. Nikad ni za Bosnu i Hercegovinu ni za Srbiju nije pomenuo seoskog detlića *Dendrocopos syriacus*, iako ga je imao u svojim zbirkama. Prevideo ga je. Ali, ako bi me neki Rajzerov branilac u sporu *Lanza vs. Reiser*, pitao za mišljenje, ukazao bih na sledeće „olakšavajuće okolnosti“.

Knjiga u kojoj se nalazi s pravom osporena tabela sa potvrdama ptica Dalmacije objavljena je tri godine posle Rajzerove smrti u martu 1936. Verovatno je da veliki Rajzer, da je imao priliku to da učini u svojim najboljim godinama,

ne bi knjigu odobrio za štampu pre nego što bi je pažljivo proverio. Naime, Prvi tom *Ornis Balcanica* u Beču je 1939. priredio za štampu tamošnji ihtiolog (dakle ne-ornitolog) Maksimilijan Holi (*Holly*), pod nezgrapnim naslovom *Materialien zu einer Ornīs Balcanica 1 – Bosnien und Herzegovina, nebst Teilen von Serbien und Dalmatien (im Anhang eine Liste der Vögel Dalmatiens)*, što u prevodu glasi: „Građa za Ptice Balkana 1 – Bosna i Hercegovina sa delovima za Srbiju i Dalmaciju (spisak ptica Dalmacije je u dodatku)“.

Otman Rajzer, Sarajevo, 1900.

Bilo bi zanimljivo proveriti da li je Rajzer uopšte imao nameru da u knjizi o Bosni i Hercegovini objavi i pabirke o pticama Srbije i Dalmacije, ili je odluka o takvoj kombinaciji doneta posle njegove smrti. Znamo da je Rajzer zamislio svoju seriju *Ornis Balcanica* u pet knjiga numerisanih po abecednom redu. Peti tom bio je planiran za Srbiju, ali je posle prve dve ekskurzije Kraljevina Srbija austrijskom podaniku Rajzeru uskratila terenski rad na svojoj teritoriji, pa je ta knjiga otpala. Slično se dogodilo i braći Dombrovski nekoliko godina ranije (*Detlić* br. 4. iz 2010). Što se tiče habzburške kraljevine Dalmacije, njoj uopšte nije bio namenjen poseban tom *Ornis Balcanica*. Da jeste, ona bi dobila br. 3, a ne Grčka.

Zapravo, priređivač Maks Holi je o pticama Dalmacije iz Rajzerove zaostavštine imao samo spisak s krstićima kojima su označene vrste prema starim izvorima. Njih je dvadeset, Lanca je hronološki drugi, a poslednji je unet pred samu Rajzerovu smrt (*Kummerlöwe* 1935). Zapravo, malo znamo o samoj autentičnosti tabele koju je štampao Holi. Nije jasno kad je tabela zaista nastala, odnosno kad su u nju uneseni Lancini podaci. Eto teme za nastavak istraživanja.

Na samom kraju knjige *Ogled Francesca Lanze o zdravstvenim i prirodoslovnim prilikama antičkog grada Narone iz 1842. godine*, nalazi se, kao neka vrsta pogovora, članak Josipa Balabanića, koji je i preveo originalni Lancin tekst sa italijanskog. Članak je naslovljen kao „Praktična etika u odnosu na razinu spoznaje čovjekova mjesta u prirodi – razmišljanje nad Lanzinim djelom“. To ne uvek konzistentno „razmišljanje“ iznenađuje svojim otklonom od pozitivističkog Lancinog pristupa prirodnom naukama. Ali ima i jedan vrlo dobar primer u potpoglavlju *Poučak s Uskršnjeg otoka*. ■

PUPAVCI U SUBOTIČKOJ PEŠČARI

Tekst i fotografije:
Levente Sekereš

Truli panjevi u šumarstvu smatraju se neupotrebljivim i nepoželjnim, ali postoji nešto za šta savršeno služe. Lako je moguće od njih napraviti duplje za gnežđenje, što za ptice služi kao životni prostor.

Jedna od takvih dupljašica je pupavac (*Upupa epops*), koji rado prihvata ponudenu duplju za podizanje potomstva. U Subotičkoj peščari 2015. godine postavio sam prvu duplju za pupavca na jednu čistinu okru-

ženu šumom. U njoj je već prve godine gnežđenje bilo uspješno. Ptice se redovno vraćaju radi gnežđenja, pa ih svake godine posmatram i fotografišem. Obično se gnezde dva puta godišnje, a tokom jednog gnežđenja podižu 4–6 mladunaca.

Od tada svake godine postavljam duplje za pupavce i na ovom području redovno se gnezdi više od 10 parova ovih lepih i atraktivnih ptica.

NAJBOLJE PTIČARENJE NA BALKANU

Tekst i fotografije: Dragan Simić

Otkako sam pre sedam godina otkrio jezero Kerkin, svake godine mu se vraćam i često ga nazivam najboljim mestom za ptičarenje na Balkanu. Bio sam u vreme prolećne (april) i jesenje seobe (septembar/oktobar), gnežđenja (maj) i zimovanja (decembar/januar). Obišao sam pučinu i obale, susedne planine, šume, litice, kamenolome i tvrđave, te posmatrao više od polovine ovde zabeleženih vrsta ptica. I toplo vam ga preporučujem.

Nacionalni park jezero Kerkin u stvari je akumulacija na reci Strumi, nastala 1932. radi navodnjavanja okolnih njiva, s istoka i zapada ograničena nasipima koji su 1980-ih dodatno uzdignuti i prošireni. Nalazi se na severu Grčke, oko 20 km od granice sa Bugarskom (nedaleko od tromeđe sa Severnom Makedonijom). Predstavlja jedno od 10 ramsarskih, te jedno od 196 IBA područja Grčke.

Samo jezero leži na svega 35 m nadmorske visine (zato se retko ledi), dok je, severno od njega, planina Beles (na

severnoj, bugarskoj strani: Belasica) visoka preko 2030 m. Na jugozapadu jezera uzdiže se 1180 m visoka planina Mavrovuni (poznata i kao Krusija). Jedno od najboljih mesta za ptičarenje je istočni nasip odakle se dobro vidi „delta“ Strume na mestu gde ulazi u jezero (vožnja nasipima je dozvoljena). Sezonske fluktuacije vodostaja idu do 5 metara, pa se tako i površina jezera kreće u rasponu od 5000 do 7300 ha.

Biodiverzitet jezera uključuje 128 vrsta dnevnih leptira, 33 vrste riba, 11 vrsta vodozemaca, 27 vrsta gmizavaca, preko 58 vrsta sisara (posebno se lako viđaju šakal *Canis aureus* i divlja mačka *Felis silvestris*), te preko 312 vrsta ptica. Od ptica, 137 vrsta čine gnezdarice, dok 163 vrste jezero koriste na seobi i zimovanju. Od zimovalica je možda najznačajnija praktično kompletna evropska populacija ugrožene male lisaste guske (*Anser erythropus* – do 140 jedinki) koja ovde provede najveći deo zime ili i celu zimu.

Zanimljivije vrste gnezdarica uključuju orla kliktaša (*Clanga pomarina*) i

patuljastog orla (*Aquila pennata*), crnu lunju (*Milvus migrans*) i kratkoprstog kopca (*Accipiter brevipes*), crnu (*Dendrocopos martius*) i sivu žunu (*Picus canus*), čak i retkog planinskog detlića (*Dendrocopos leucotos*) po šumama Belesa. Obe vrste pelikana gnezde se na jezeru, na namenski izgrađenim drvenim platformama, betonskim splavovima i kamenitim ostrvima. Godine 2019. gnezdilo se skoro 250 parova kudravih (*Pelecanus crispus*) i oko 20 parova ružičastih nesita (*P. onocrotalus*).

U potopljenju vrbovoj šumi u severnom delu jezera („delta“ Strume) nalazi se mešovita gnezdilišna kolonija 11 vrsta čaplji čija brojnost pojedinih godina dostiže i 9000 parova (siva *Ardea cinerea*, crvena *A. purpurea*, velika bela čaplja *Casmerodius albus*, mala bela *Egretta garzetta*, žuta *Ardeola ralloides*, gak *Nycticorax nycticorax*, a odskora i nekoliko parova govedarke *Bubulcus ibis*), ražnjeva (kašičar *Platalea leucorodia*, ražanj *Plegadis falcinellus*) i vranaca (mali *Microcarbo pygmeus* i veliki *Phalacrocorax carbo*). Posete čamcem dozvoljene su s licenci-

Plovidba s licenciranim vodičem kroz koloniju čaplji i vranaca, jezerskim delom toka reke, kroz tzv. „deltu“ Strume

Platformama na kojima se gnezde nesiti može se prići samo koliko to granična bova dozvoljava

po jednom trakom u svakom pravcu, ali se ipak stigne brže. Budite pažljivi u saobraćajnoj zbrici kod Sofije; inače idete samo pravo za Kulatu kuda vas put i vodi. Tokom vožnje dugo sam na karti Bugarske pokušavao da pronađem taj grad ka kome vode brojni putokazi, sve dok nisam shvatio da se tako zove granični prelaz ka Grčkoj.

Smeštaj: Oko jezera Kerkin postoji par desetina hotela koji su nabrojani na sajtu uprave nacionalnog parka: <http://kerkini.gr/diamoni/?lang=en>. Ptičari preporučuju hotele Limneo u selu Hrisohorafa (istočna strana jezera), potom Erodios u Litotoposu (jug), Oikoperiigitis i Morphi u selu Kerkin (zapad), Nastou View i Viglitoras u Ano Poriji (severozapad) i Belles u Akritohoriju (sever).

Ja preporučujem Limneo u Hrisohorafi, koliko znam, jedini hotel na istočnoj strani. Vlasnik hotela, Nikos Galios, odličan je poznavalac jezera i znaće da vas posavetuje gde da tražite koju vrstu; ako dolećete na aerodrom u Solunu, može da vas sačeka i doveze u hotel, a nudi i izlete čamcem (pretežno za fotografe, može i u sam cik zore). Tokom zimskih meseci pelikani su u svom najsajnijem svadbenom ruhu i sve do polovine marta organizuju se izleti čamcima za fotografe.

Mimo svega toga, i sam položaj sela Hrisohorafa znači da nakon najkraće moguće vožnje (15 min) možete u zoru

izaći na istočni nasip (kojim se onda polako krećete ka severu i ušću Strume), ali tako da imate sunce IZA leđa dok posmatrate ili fotografirate ptice na jezeru. A, kao što već znate, istočni nasip je najbolje mesto za ptičarenje na samom jezeru.

Kretanje u lokalima: Asfaltni putevi su dobri, isto važi i za većinu makadamskih, uz izuzetak planinskih. Istočni (potez između sela Limnohori i Megalohori) i zapadni nasip (između sela Livadia i Kerkin) savršeno su prohodni, ali morate paziti na rupe, posebno kada se, nakon kiša, pretvore u bare kojima ne vidite dubinu. Ako planirate pun krug oko jezera, ostavite čitav dan za to jer krug iznosi 70 kilometara spore ptičarske vožnje uz mnogo zadržavanja. Planinski makadami (ali i neodržavani planinski asfaltni putevi) po pravilu su loši. Jedini koji bih preporučio jeste onaj od sela Vironija do Crkve proroka Ilije na nižim padinama Belesa (crkva se nalazi SZ od sela, skrećete poludesno na odvajanju sa dva čempresa, pa nakon 1,2 km asfalta u oštroj desnoj krivini skrećete levo na makadam pored velikog platana, odatle do crkve imate 6,4 km i mogućnost da uočite gorske laste *Ptyonoprogne rupestris*, riđe mišare *Buteo rufinus* i sivog sokola *Falco peregrinus*).

Od prevoznih sredstava, u lokalima možete iznajmiti kola, bicikl, kanu ili konja. Ako ostajete više dana, za samousluge i bakalnice preporučujem gradić Iraklio.

Jutro na istočnom nasipu jezera Kerini (u pozadini je planina Beles)

Posmatranje ptica: Jezero Kerini nudi odlične mogućnosti tokom cele godine. Sada, tokom leta, vodostaj počinje da opada i to je vreme za posmatranje velikih jata nesita i vranaca u ribolovu.

Početak jeseni vodostaj je na najnižem nivou. Ružičasti nesiti na seobi postaju brojni, a raste i broj plamenaca (*Phoenicopterus roseus*) koji maksimalnu brojnost dostižu u novembru. Početkom oktobra stižu skandinavske male lisaste guske (najbolje ih je tražiti sa istočnog nasipa, mada se teleskopom mogu posmatrati iz pristaništa u Mandrakiju), a pojavljuju se i prvi crni orlovi (*Clanga clanga*). Stižu i šljukarice i ždralovi (*Grus grus*).

Zimu karakterišu velika jata pataka i gusaka, uz koje se obično zadržavaju crni orlovi, belorepani, te poneki krstaš i suri orao (*Aquila chrysaetos*). Među

ređim patkama sreću se prevez (*Netta rufina*), te mali (*Mergulus albellus*) i srednji ronac (*Mergus serrator*). Tada kudravi nesiti prilaze ribarima dok ovi izvlače mreže, pa ih ribari hrane ribom ispod zakonske granice za ljudsku upotrebu, zbog čega su i zimske fotografske ture čamcem jako uspešne. Krajem januara nesiti i vranaci polako zauzimaju gnezdilišne teritorije.

U proleće vodostaj raste, pa tokom marta plamenci napuštaju područje (voda postaje preduboka za njihovu ishranu). Tokom ranog proleća veliki broj (i do 3000) ružičastih nesita seli se preko jezera. Neobično za nas, naviknute na 5 do 10 parova čubastih gnjuraca (*Podiceps cristatus*) na ribnjačkim jezerima, ovde se gnezdi više stotina parova čubastih gnjuraca, čiji je broj ograničen jedino dostupnošću teritorija. Po planinama se gnezde crne rode (*Ciconia nigra*), zmijari (*Circaetus*

gallicus), kliktaši i kratkoprsti kopci, sivi soko, kao i osam vrsta detlića.

Krug oko jezera: Kako je moja baza u Hrisohorafi, tako ću vam i krug oko jezera (70 km) predstaviti počev odatle, idući nasuprot kazaljka na satu. Zamisao je da istočni nasip obiđete rano ujutro, da vam sunce ostane pozadi (i desno, dok posmatrate jezero s vaše leve strane), potom istražite ušće i nasipe duž Strume, možda i padine Belesa, pa da ručate/osvežite se u železničkoj stanici pretvorenoj u tavernu u Vironiji (u njoj je bilo potpisano primirje u Prvom svetskom ratu) i zapadni nasip obiđete kasnije popodne, kako bi vam sunce ostalo sa desne strane dok vi pretežno gledate ka jezeru s vaše leve strane.

1. Istočni nasip (Limnohori – Megalohori): Hrisohorafa ima i svoj izlaz na nasip, pored crpne stanice koja upumpava vodu u kanalsku mrežu i koja zna da upumpa i sitnu ribu, pa osvane prepuna gladnih ptica. Kanal koji vodi do nje obično krije čapljičice (*Ixobrychus minutus*). Odatle možete desno/severno nasipom, no, kako ta središnja deonica nasipa obično nije posebno produktivna (čubasti gnjurci i kudravi nesiti dominiraju), obično odem do sledećeg sela, Limnohorija, pa odatle izađem na nasip, i nastavim desno, ka ušću Strume. Tokom narednih 6,4 km sretaćete obe vrste nesita, plamenice, čaplje, vrance, sive (*Iduna pallida*) i žute voljice (*Hippolais icterina*), sivog (*Lanius minor*) i crvenoglavog svračka (*L. senator*), zimi male lisaste guske i crne orlove, pa čak i guske crvenovoljke (*Branta ruficollis*). Ne žurite i gledajte na sve strane.

2. Ušće Strume: Kada dođete do šumarka s nekoliko piknik-stolova, možete pravo asfaltom ka Megalohoriju i dalje, mostu kod Vironije, ali ukoliko nije bilo kiše i bara, skrenite zemljanim putem između dva šumarka, pa njime dalje ka obali Strume i levo ka jezeru. Tu se sreće kliktaš, ponekad i sivi soko, šljukarice, čaplje, uz nešto sreće i razanj, kao i čigre, ždralovi, crne rode.

3. Nasipi južno od mosta na Strumi: Kada završite sa ušćem Strume, možete jednim od više zemljanih puteva duž obale uzvodno ka mostu. Travnja staništa su mesto za čurlikovca (*Buthinus oedicnemus*), čaplju govedarku, malu ševu (*Calandrella brachydactyla*), stepsku trepteljku (*Anthus campestris*) itd. Ali, pre nego što pređete most, istražite nasipe i močvare na južnoj obali, i nizvodno i uzvodno od mosta (detlići, muharice itd.).

4. Nasipi severno od mosta na Strumi: Sam most je neobičan jer ima samo jednu traku, ali sa proširenjem u sredini koje omogućava mimoilaženje, takođe i zaustavljanje radi ptičarenja s mosta. Pošto pređete na severnu obalu Strume, oko vas će se na obe strane granati tri paralelna nasipa koje vredi slediti zbog detlića (npr. crna, siva i zelena žuna), grmuša i muharica, u proleće i zbog orlova kliktaša, čapljičica, uz nešto sreće i sivog barskog petlića (*Porzana parva*).

5. Severna obala jezera (Mandraki): Kada stignete u selo Vironija, možete na istočnom kraju da skrenete asfaltom ka kamenolomu na obroncima Belesa (suri orao, nekih godina

buljina *Bubo bubo*, crnoglava *Emberiza melanocephala* i strnadica kamenjarka *E. cia*), ili iz zapadnog dela sela već pomenutom rutom ka Crkvi proroka Ilije. Kako ovde opisujem krug oko jezera, krenućemo asfaltom na zapad, ka selu Mandraki. Usred sela postoji skretanje nizbrdo označeno putokazom za „Mandraki port”. To je pretežno zimska tačka odakle se broje male lisaste guske, jata pataka i plamenaca, ponekog crnog orla (teleskop obavezan). Leti su tu čaplje, čigre, nesiti. Odatle se vide i pelikanska ostrva i platforme.

6. Zapadni nasip (Livadia – selo Kerini): Kada prođete Livadiu (brojna gnezda belih roda *Ciconia ciconia* u kojima se gnezde španski vrapci *Passer hispaniolensis*) i krenete na jug, pre farme bivola neugledan asfalt odvaja se levo, pratite ga i njime se popnite na nasip. S vaše leve strane je prostran muljeviti sprud sa šljukaricama, praćen plićacima s brojnim čapljama i patkama, da u nastavku, u dubljoj vodi stoje plamenci, a nesiti su potom raštrkani svuda po dubljim delovima. Odatle idete 5,2 km do pristaništa u Kerkiniju, gde možete da sidete na asfalt, ili nasipom do njegovog kraja, 7,2 km, i ušća rečice Kerkinitisa. Ovo je potez za sredozemnu crnoglavu grmušu (*Sylvia melanocephala*), ili sredozemnu beloguzu (*Oenanthe hispanica*).

7. Ušće Kerkinitisa i sprudovi Korifudija: Leti se ovde nižu čaplje i mali vranaci, a ume da nadleti i poneki kliktaš. U nastavku su muljeviti plićaci sa nesitim, senicama vugama (*Remiz pendulinus*), sredozemnim beloguzama i vinogradskim strnadicama (*Em-*

beriza hortulana); zimi planinske trepteljke (*Anthus spinoletta*), barske šljuke (*Gallinago gallinago*), ali i sede sprutke (*Calidris temminckii*).

8. Put od Korifudija do Litotoposa: Ovo je izrazito vijugav obalni put i iza svake krivine je moguće iznenađenje, bilo kao zanimljiva ptica, bilo kao bezobzirni vozač s nogom na gasu. U planini Mavrovuni gnezde se patuljasti orlovi, zmijari i kliktaši, crne lunje, mišari i kopci. Približno na sredini ove deonice odvaja se loš zemljani put koji možete donekle pratiti uzbrdo. Tu se sreću grmuše crvenovoljke (*Sylvia cantillans*), crnogrlje strnadice (*Emberiza cirrus*), a više u pobrdju i strnadica kamenjarka i senica šljivarka (*Poecile lugubris*). Još više sreću se dugorepi (*Lanius nubicus*) i sivi svračak.

9. Litotopos je selo na samom jugu jezera, u kome je izgrađena brana na Strumi. Tu je dubina jezera najveća, pa ovo praktično ostaje tek zimsko područje za patke ronilice. Zimi se nesiti ovde približavaju ribarima, a u proleće se čubasti gnjurci gnezde uz samo pristanište.

10. Završna deonica od brane pa duž nasipa istočnom obalom ka severu i Hrisohorafi (neugledan zemljani put se s istočne strane penje na branu i nastavlja nasipom) nije posebno zanimljiva, osim možda u proleće za gnezdeće pevačice.

I, za kraj, kada planirate odmor u Grčkoj, jezero Kerini vam se baš zgodno isprečilo na putu za Tasos ili za Sitoniju...

OSTRVO CVEĆA I VOĆA

Tekst i fotografije: **Geza Farkaš**

Veliki žutokljuni zavoj *Calonectris diomedea borealis*

Madeira je zeleni dragulj izgubljen u plavetnilu Atlantskog okeana. Otkrili su ga Portugalci u vreme čuvenog Henrija Moreplovca 1419. Ostrvo koje je dobilo ime po portugalskoj reči za drvo ostalo je do danas šumovito. Stare lovorove šume *Laurisilva* uglavnom su zamenjene plantažama banana, vinogradima i eukaliptusom. Ipak, i pored uticaja čoveka, na ostrvu na kome je temperatura uvek između 19 i 25 stepeni celzijusa ostala je velika biološka raznovrsnost i procenat endema je preko 18%.

Ornitološki dnevnik počeo je da se popunjava već prvog dana, dolaskom u hotel u glavnom gradu Funchalu, koji je jedna velika, lepo uređena botanička bašta. Terasa naše hotelske sobe gledala je na vrhove rascvetalog drveća u kojima su pevali kanarinci *Serinus canaria* i podvrsta kosa *Turdus merula cabreræ*. Ova podvrsta kosa je manja i crnija od svog kontinentalnog rođaka. Kanarinci su bili veoma aktivni jer su intenzivno hranili ptiće tek izletele iz gnezda. Raznoboje cve-

tove ulepšavao je spor, elegantan let velikih narandžastih monarh leptira *Danaus plexippus*. Madeira je stenovito, planinsko ostrvo. U samom gradu Funchalu neka od okolnih naselja nalaze se na 250 m nadmorske visine, a u blizini je i jedna od najviših hridi na svetu, Cabo Girao od 580 m. Ovakav teren idealan je za velika jata domaćih

golubova *Columba livia* koji se masovno gnezde po stenama u okolini grada. Ove stene su dom i endemskom gušteru *Teira dugesii* koji je, u nedostatku insekata, preuzeo ulogu polenatora za mnoge biljke. Obilje ovih guštera pravi je švedski sto za kanarske vetruške *Falco tinnunculus canariensis*, koje sam više puta video kako love usred grada.

Kanarska vetruška *Falco tinnunculus canariensis*

Nezaboravan doživljaj bio je izlet katamaranom i posmatranje kitova. Susret s velikim jatom kljunastih delфина *Tursiops truncatus* oduševio je sve putnike. U Portugaliji je usvojen zakon po kome se jedan brod ne sme zadržavati u blizini jata morskih životinja duže od 15 minuta da se one ne bi preko mere uznemiravale. Bio je to dokaz da je vreme relativno, jer nam se svima činilo da je ovih 15 minuta stalo u minut. Jata velikog žutokljunog zavoja *Calonectris diomedea borealis* i ovaj put su, kao i prilikom mog prvog posmatranja kitova na Azorima, bila siguran znak kita ulješure *Physeter macrocephalus*. Ostrvo veličine omanjeg broda mirno je ležalo na površini vode i samo povremeni mlazevi vodene pare odavali su znakove života.

Nismo imali sreće da vidimo kako ova grdosija zaranja, jer joj se samo tada može videti ogroman rep. Povratak je protekao ugodno po mirnom okeanu uz čiju površinu su jedrili veliki žutokljuni zavoji, atlantski sinji galebovi *Larus michahellis atlantis* i poneka obična čigra *Sterna hirundo*. Na moju žalost nisam imao prilike da vidim atlantske ornitološke morske raritete kao što su *Bulweria bulwerii*, *Pterodroma feaea* ili endemska *Oceanodroma castro* koja se gnezdi u planinskim vrhovima Madeire.

Krajnji istok ostrva, poluostrvo Ponta de Sao Lorenzo, potpuna je suprotnost florističkom bogatstvu Madeire. Retka, žuta trava i strme litice s brazdama stvrdnute crne lave,

nasuprot uzburkanom okeanu. Lepo obeležene staze za pešačenje i kolone turista koji mile po raznobojnim vulkanskim stenama. Na samom početku staze imao sam veliku sreću da se sretne s mešanim jatom kanarinaca i endemskim Bertelotijevim trepteljka *Anthus berthelotii* koje se gnezde kako na Madeiri, tako i na Kanarskim ostrvima. Intenzivno su se hranile i dopustile da im priđem na par metara i napravim lepe fotografije. Mislim da je ključ uspeha bio to što smo stigli veoma rano, s prvim turistima, jer sam posle duž cele staze od 4–5 km čuo ove ptice, ali im nije bilo moguće prići. Na ovom mestu prvi put sam video i planinskog vrapca *Petronia petronia*; dva prilično pitoma primerka pratila su jato kanarinaca.

Planinski vrapac *Petronia petronia*

Bertelotijeva trepteljka *Anthus berthelotii*

Potočna pliska *Motacilla cinerea schmitzi*

Nacionalni park Ribeiro Frio je najveća preostala suptropska endemska lovorova šuma od 150 km², pod zaštitom UNESCO-a. Lovorove šume *Laurisilvi* sastavljene su od nekoliko različitih vrsta iz porodice lauracea i bile su osnovna vegetacija Mediterana, dok pre otprilike 10.000 godina, krajem pleistocena, nisu potpuno nestale zbog promene klime, pre svega zbog smanjenja vlažnosti. Ove biljne zajednice opstale su na Azorskom i Kanarskom arhipela-

gu kao i na Madeiri, ali su pre par stotina godina skoro potpuno nestale usled delovanja čoveka. Poseta ovim šumama bila je poput putovanja kroz vreme. Pešačka staza vodila je duž levada, kamenih kanala za navodnjavanje, do predivnog vidikovca s koga je pucao pogled na zeleni okean prastare šume. Na vidikovcu je jato madeiranskih šumskih zeba *Fringilla coelebs maderensis* jelo bukvalno iz ruku turista. Mali komad peciva bio je dovoljan da vam ove

simpatične ptice slete na dlan. U ovim šumama prvi put sam uočio endemsku vrstu kraljića *Regulus madeirensis*. Mali maneken, koga Portugalci zovu bis-bis, opirao se fotografisanju. Zadovoljavajući snimak napravio sam tek u Funchalu, u botaničkoj bašti gde se posvađao s mojim mobilnim telefonom. Pažljivo planiranje ornitoloških akcija i ovaj put se isplatilo. Obradovao sam se i susretu sa endemskim leptirima; limunovcem *Gonepteryx maderensis* i *Pararge xiphia*. Najegzotičniji stanovnik ovih šuma je stidljiviji endemski golub sa Madeire *Columba trocaz*. Ova ptica može se sresti samo u lovorovim šumama jer se uglavnom hrani semenjem lovora. Pred sam sumrak, čekajući lokalni autobus za povratak u Funchal, bio sam pomalo razočaran. Upravo tada par golubova je sporo, poput leptira, proejdrio dolinom. Fotoaparat je bio u rancu. Ovaj put fotografija je pretvorena u uspomenu, a ne u digitalne podatke.

Obilazak zapadnog dela ostrva preko visokih planina do malih srednjih sela i gradića koji su se ugnezdili u skrivene zalive doneo je nova iznenađenja. Iako organizovani izleti sa desetominutnim pauzama i ornitologija ne idu zajedno, na plaži malog ribarskog mesta Ribeira Brava fotografisao sam prelepu šljukaricu *Arenaria interpres* u svadbenom perju. Ova ptica se ne gnezdi na Madeiri, ali je u manjim jatima dosta česta u vreme migracije. Na drugoj strani ostrva, u selu Sao Vicente, u koritu jedne rečice, bučni par potočnih pliski *Motacilla cinerea schmitzi* terao je golubove. Ova podvrsta uobičajena je i veoma česta u Kanarskom i Azorskom arhipelagu.

Devet dana je proletelo i došlo je vreme da se oprostimo od ostrva. Možda spisak vrsta koje sam video nije prevelik, svega šesnaest, ali tu su četiri endemske vrste za Makroneziju, od čega su dva endema Madeire, golub *Columba trocaz* i kraljić *Regulus madeirensis*. Sigurno da se po bogatstvu i raznolikosti ornitofaune Madeira ne može meriti sa Šri Lankom ili Kubom, ali poseban je izazov pronaći i fotografisati na jednom ovakvom ostrvu endemske ptice. Senovite lovorove šume, sela okružena planinskim vrhovima, hridi o koje se lome talasi, neverovatno ukusna hrana i cvetne ulice Funchala s pojem kanaricana, zaslužili su da se pređe 3.000 km. ■

Madeiranski kraljić *Regulus madeirensis*

Madeiranska šumska zeba *Fringilla coelebs maderensis*

OČI U OČI SA MODROKOSOM

Tekst i fotografija: **Aleksa Vukićević**

Nedavno sam istrošio svu ptičarsku sreću do kraja godine, jer je na dimnjak kuće nadomak moje terase sleteo modrokos (*Monticola solitarius*). Sedeo sam za radnim stolom, srkao kafu i listao društvene mreže, kad sam perifernim vidom spazio da je nešto kosoliko i razigrano sletelo na dimnjak kuće preko puta. Dok nisam izoštrio krmeljive oči već je par stvari bilo nelogično. I to što skakuće nekako čudno, i to što kosa (*Turdus merula*) do sada nisam zatekao u mom kraju. Odjednom sam se našao oči u oči sa modrokosom. Toliko je bio blizu da mi dvogled nije bio potreban. Srce mi je odmah skočilo u grlo, a nisam ni disao pokušavajući da budem što neprimetniji. Ne bih verovao ni sam sebi da se to dogodilo, međutim,

imao sam aparat pored sebe i stigao da zabeležim taj poluminutni susret. Retka mediteranska ptica iznenadila me je u komšiluku na Karaburmi! Najbliže mesto gde se zna da ova vrsta živi u Srbiji je dolina Pčinje, na granici sa Makedonijom. Nije jasno odakle je dolutala i gde se zaputila. Pokušavao sam da izračunam verovatnoću da modrokos zaluta u Beograd, pa zatim da odluči da je baš Karaburma vredna posete, te da sleti na dimnjak u koji jedan ptičar tj. ja gledam gotovo svakodnevno, ali ubrzo sam shvatio da je to uzaludan posao i da se dešava jednom u životu. Jasno je da dimnjak i dalje posmatram u nadi da će se opet dogoditi neki neverovatan susret, no zasad slaba vajda. Mali savet – držite oči širom otvorene svuda i uvek. ■

Jarebice u Srbiji

ilustracije: Szabolcs Kókay

www.kokay.hu

Kamenjarka *Alectoris graeca*

Veličina: 33-36 cm

Status: prisutna na tridesetak izolovanih lokaliteta u Istočnoj i Jugoistočnoj Srbiji i na KiM

Stanište: gotovo isključivo planinska područja, pašnjaci i goleti sa kamenjarima i razređenim šikarama

Brojnost u Srbiji: 950-1.350 gnezdećih parova

Trend populacije: u malom opadanju

Poljska jarebica *Perdix perdix*

Veličina: 28-32 cm

Status: rasprostranjena širom Srbije

Stanište: otvorena staništa, sve češće planinski pašnjaci

Brojnost u Srbiji: 20.000-28.000 gnezdećih parova

Trend populacije: u malom opadanju

Izvor podataka:

Puzović S, Radišić D, Ružić M, Rajković D, Radaković M, Pantović U, Janković M, Stojnić N, Šćiban M, Tucakov M, Gergelj J, Sekulić G, Agošton A. i Raković M. (2015): Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008-2013. Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Prirodno matematički fakultet, Departman za biologiju i ekologiju, Univerzitet u Novom Sadu.

Šćiban M, Rajković D, Radišić D, Vasić V. i Pantović U. (2015): Ptice Srbije - kritički spisak vrsta. Pokrajinski zavod za zaštitu prirode i Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Novi Sad.

BioRas portal. <http://bioras.pretnica.rs/home.php>